

זכרונות וניצוצות היוצאים מתחת הפטיש רבינו הגאון הגדול רבי שריה דבליצקי זללה"ה

מאת נכדו הג"ר חיים מרדכי דבליצקי שליט"א

מו"צ בבית ההוראה של הגרש"א שטרן שליט"א

בשורות הבאות יובאו מילי מילי מדרכיו, וממכלול הדברים נוכל לצייר קיום כלליים לדמותו. דעת לנבון כי מאמר זה אינו מתיימר להקיף את הדמות כולה, על כל חלקיה ופרטיה. שמנו לעצמינו עיקר להביא ולהאיר על אותם דברים יחודיים וכן אותם אלו הפחות נודעים.

'חסידי רבי שריה הסופר', יצאה בת קול עליו שלא הניח כלום מתורת משה לשמרה'

א. איש האשכולות - שהכל בו

שר צבא עבדי ה'

כמעט בלתי אפשרי לתאר את דמותו המיוחדת הרבגונית והפלאית של רבינו זצ"ל, וכפה"נ זו היא עיקר המיוחדות שהייתה בו ששילב וחרז כפנינים את כל חלקי התורה המעשיים – כולל כאלו שאין יד הכל ממשמשת בהן, יחד עם כל חלקי העבודה, והכל הוציא מהכח אל הפועל לקיים באופן מעשי. גדלותו לא הייתה רק בקיבוץ כל ענפי התורה וסוגי העבודות, אלא בשילוב המפליא שלהם באופן שאין מלכות נוגעת בחברתה, הכל היה מחושב לפרטי פרטים, עד שאדרבה נעשו הן משלימות אחת את השנייה עד שהפכה דמותו לדמות של עבד ה' בכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו המשמש את אדונו בצורה הטובה ביותר בכל סוגי העבודות. וזה היה בסיס אישיותו, וכבר עמד ע"כ בהספדו הגר"מ שטרנובך שליט"א באמרו 'איך אקרא לו, גאון, חסיד, צדיק, אקרא לו עבד ה'.

רבותיו הרוחניים

תחילת גידולו של רבינו היתה בין אנשי בית המדרש של אדונו הגר"א, וכפה"נ משם ינק ומשם קיבל את הצורך להשתלם וללמוד להלכה ולמעשה את התורה לענפיה הרבים, נגלה ונסתר, דקדוק ומסורה, נוסחאות, זמני היום ועוד. וכדרך זו להשתלם בחלקי התורה והעבודה השונים, אף סינף לעצמו דרכי לימוד והנהגה מעוד בתי מדרש מפורסמים, כביהמ"ד של חסידי אשכנז הקדמונים, האר"י וגוריו וחכמי וצדיקי הספרדים.

ב. ידיעת התורה

מיוחד היה רבינו בתורתו, שהיה בקי ומעיין ברבים מאד מחלקי התורה גם כאלו שאין יד הכל ממשמשת בהן, ותורתו - עשרות חיבוריו בכל מקצועות התורה - היא מכרזת עליו, ולא באו הדברים שלהלן אלא לזכרון דברים למען שלמות המאמר, וכן להדגשת כמה נקודות מיוחדות.

בירורי הלכות

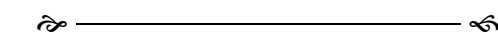
ראשית יש להתחיל מד' אמות של הלכה שהן היו משוש חייו של רבינו; אף בחלק זה של לאסוקי שמעתא אליבא דהילכתא שרבים הילכו ומהלכים בזה, היה מיוחד במינו. שהיה מלבן כל ההלכות ממקורותיהן ממש, לא סמך על שום מוסכמה שהתקבלה ולא על שום העתקה בספרים, הכל בדק ובירר בעצמו משרשי הדברים. ועיקר עבודתו בבירור היתה עד שיהיה ברור לו כשמלה האופן המעשי המדויק לקיומן של ההלכות, ולצורך כך היה גם מברר בעצמו המציאות בכל מקום שנצרך לכך. וכן היה מברר כל שיטות הפוסקים לעדותיהם, עד שהיה יכול להורות למעשה לכל כלל ישראל מכל חוג ועדה כיצד עליו לנהוג למעשה.

והיה עושה כן בכל הענינים, מהסוגיות הסבוכות ביותר, כסוגיות בהלכות זרעים למשל, ועד הסוגיות שרוב הלומדים אינם מבררים אותם כלל, כגון האם על החזן האומר 'שמע ישראל' בשעת הוצאת ס"ת לעמוד עם הפנים לקהל או לארון הקודש, וכן הלאה ע"ז הדרך רבו מאין מספר. עוד זאת היתה בו שהיה מלבן ומברר בכל נושא שלמד את כל המקרים האפשריים גם הנדירים ביותר, עד שהיה יכול לענות ולהורות למעשה בכל שאלה ובכל מקרה ויהיה זה הנדיר והסבך ביותר.

ומפני כל זה עלה בידו דבר נוסף שהיה מחדש ומוציא פנינים והידורים, ראיות מתוקות מש"ס ופוסקים, איש לא שערם, העולים ממשמוש הדברים ומחישוב השיטות וסיבתם. וכמה היה שש ושמח כשעלה לו איזה דין או דקדוק חדש היוצא מחישוב השיטות, ומחמת החביבות הגדולה לדברים היה יכול לחזור על חידוש זה בפני כל מי שהיה נכנס אצלו פעם אחר פעם.

תורה שלמה

גם לא הניח ידו מסוגיות שלא רבים הלכו בהם; כמנהגי העדות למוצאיהן, חכמת הדקדוק, המסורה, הנוסחאות, תורת הגר"א לענפיה, זמני היום ושיעורי המצוות. וכמובן תורת הקבלה, שכפי הנשמע היה בזה חד בדרא הן בלימודה העיוני והן בהשתלמותו בתורה זו על כל ענפיה, הן בקבלה המכונה 'הספרדית' והן בקבלה המכונה 'אשכנזית' [והיה מתמרמר על שיצא שם על הקבלה הנקראת 'ספרדית' שכביכול היא גירסא בעלמא ללא שום הבנה, ולא היא אלא הרי היא כלימוד הנגלה, ואפשר ללומדה לימוד עיוני עם קושיות ות' וכו', ושהיא יסוד לכל דברי הקבלה, והנכנס בקבלת הגר"א מבלי לימוד קודם של הקבלה הספרדית לא יצלח בלימודו], ועל כולנה עבודתו הכבירה בחיבורו 'פתח עינים החדש' על י"ד חלקיו, להאיר עיני ישראל הנכנסים לפרד"ס הרש"ש בסידורו הנורא.

(שצב) בשביל הציבור דומיא דמי שבירך ברכת התורה לעצמו ותיכף קראוהו לקרות בתורה דחזור ומברך כמ"ש בס' קל"ט ס"ח.

(שצג) ועי"ש שהביא בשם הגר"ש אלישיב, דמהא דהמשנ"ב בס"ק מ"ה העתיק רק החצי השני של הזרע אמת המובאים בשע"ת דהמדליק ומברך שהחיינו בבית הכנסת לא יחזור לברך בביתו, ואת החצי הראשון לא הביא, אלמא לא ס"ל כן.

ומן הענין לציין כאן את כאבו על התולים כל מיני בוקי סריקי בדברי הקבלה, וכה כתב באיזה מקום (כת"י): "וכאן המקום המתאים להשיע ברבים, נתקבל הדבר לרבים כאילו קיים שק גדול שעל השק הגדול הזה רשום באותיות מאירות עינים 'קבלה והאריז"ל', וכל מיני עיוותים בהלכה, סתם דברים תמוהים, ניחושים וגורלות, כולל דברים הנקראים בלשון אשכנז אבערגלויבען, הכל נזרק לתוך השק הגדול הזה שעליו הכתובת 'קבלה והאריז"ל'.

התפקיד והיעוד האמיתי של לימוד הקבלה הקדושה מוגדר בדברי הרמב"ם בהלכות יסודי התורה פרק ד' הל"ב, שנכתבו אמנם על ידו לדברים שהם מעשה בראשית לשיטתו הקדושה, אך ממנו ניקח לדין והכל אחת, וז"ל הזהב: בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו ומכיר כל הברואים ממלאך וגלגל ואדם כיצא בו ויראה חכמתו של הקב"ה בכל היצורים וכל הברואים מוסיף אהבה למקום ותצמא נפשו כמה בשור לאהוב המקום ברוך הוא וירא ויפחד משפלותו ודלותו וקלותו כשיעריך עצמו לאחד מהגופות הקדושים הגדולים וימצא עמו שהוא ככלי מלא בוש וכלימה ריק וחסר, עכ"ד. ודי בהערה זאת והאמת והשלום אהבו, שפת אמת תיכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר".

רחבה מני ים

ומלבד כל זאת היה לו זמן דבר יום ביומו שבו היה לומד ושונה התורה כולה, וסדר לימוד זה כלל תורה, נ"ך, משניות, ש"ס, טוב"י, שו"ע ונו"כ, משנה ברורה וחפץ חיים, הכל כסדר פעם אחר פעם. ועכ"ז לא הניח ידו מסדר הלימוד המכונה 'חק לישראל' ע"פ אזהרת הרב האריז"ל.

כמו"כ במהלך השנים למד בשלמות ספרים בכל חלקי התורה והעבודה, ש"ס עם ראשונים, מדרשים וזוהר, ספרי מוסר מחשבה וחסידות, ואף ממסכתות קטנות לא הניח ידו, וכפי שיראה כל רואה בספריו שמביא סימוכין ציצים ופרחים להרבה מן ההלכות מספרים אלו. וד"ז הוא מהמלאכות הקשות להשתלם בכ"כ הרבה נושאים בו זמנית. והיה קובע לו על פנקס את סדרי לימודו בצורה מסודרת, משעה זו עד זו הקביעות, ומזו עד זו נגלה בנושא פלוני, ומשעה זו עד זו כתיבה [וכל מי שכותב דברי תורה ובפרט המחבר ספרים יודע איך שמלאכה זו עלולה לתפוס את כל זמנו וכוחו של האדם עד שאין לו פנאי לשום דבר אחר, לא כן רבינו שהיה מסוגל בכח שליטתו העצמית וכח ריכוזו הגדול לעסוק תו"כ כתיבת ספריו בעוד אינספור נושאים אחרים], ומשעה זו עד זו נסתר, ומשעה זו עד זו מוסר וכו'.

ומחמת כל זה עלתה לו לרבינו שכמעט בכל פעולה ופעולה שעושה האיש הישראלי דבר יום ביומו ושנה בשנה, היה יכול ליתן הוראה למעשה כיצד להתנהג. וכן עלה בידו לחבר חיבורים מושלמים בכל פרטיהם ופרטי פרטיהם. כדרך משל תורתו של רבינו על מועד מן המועדים, תכלול אצלו הוראות ובירורים בכל פעולות היום לכל ענפיהם; הן ההלכות הנצרכות למועד זה, הן את נוסחאות התפילה המבוררות ליום זה, הן כללי דקדוק למילים מסוימות שנאמרות ביום זה בתפילות וכו', הן בירורים ע"פ סוד [בספרי הקיצורים בעיקר בדברים שבאו בדברי הפוסקים כהלכה פסוקה, ובמקומות אחרים סדר הכוונות למעשה לאותו יום ומצוותיו], הן כל המנהגים לעדותיהן, הן זמני המצוות המיוחדות למועד זה והן את שיעוריהן של המצוות ועוד.

ג. שקידת התורה עמלה וחדוותה

כל היום היא שיחתי

היה שוקד על התורה יום ולילה וסדר יומו היה ארוך במיוחד, משעה שלוש או שלוש וחצי לפנות בוקר ועד אחר סדר הלימוד שאחר תיקון חצות [וראה להלן 'סדר יומו'], וכבר אמרו האומרים שאצל כל אדם אכילת פת שחרית היא התחלת היום, אבל אצל ר' שריה היא כבר סוף היום, כי היה אוכלה לערך בשעה עשר וחצי, אחר שבע שעות רצופות של עבודה בהם הספיק כבר להטהר ולחלות פני בוראו בתפילתו הזכה וללמוד ולשנן חלקים מכל ענפי התורה הנז"ל.

שבתי בבית ה' כל ימי חיי

כל היום היה ספון בחדר לימודו המוקף בספרים מכל צדדיו, ועל שולחנו ספרים רבים. והכל בקדושה ובטהרה, אחר טבילת מקווה בבוקר וכשהוא עטור בתפילין, כמעט לא יצא מחדר לימודו, שמלבד לימודו ברוב שעות היממה, הרי גם הרבה מהזמנים היה שרוי בתענית, ובעשרות השנים האחרונות גם היה ישן בחדר זה על איזה מיטה פשוטה שהיתה לו שם. וע"כ כמעט לא נצרך לצאת מבית המדרש שיצר לעצמו הלא הוא חדר לימודו, וקיים כפשוטו 'שבתי בבית ה' כל ימי חיי'.

גם כי יזקין לא יסור ממנה

כח שקידתו ניכר אף לעת זקנותו בפרט בחודשיים האחרונים לחייו שלפעמים היה מגיע למצב של תשישות עד שאפי' לדבר היה קשה לו, ומיד כשהיה מרגיש מעט מאושש תיכף כבר ראינו ספר בידו וכולו מרוכז באותיות הקד'. וכשבוע לפני פטירתו הלך לבית החולים לצורך בדיקה ולקח עמו ספר קטן ללמוד בשעה שימתין לתורו.

בתקופה האחרונה היה מגיע אל רבינו איש רפואה פעמיים ביום, וכשבא יום אחד בבוקר היה מצבו של רבינו כ"כ קשה עד שנזקקו להזמין אמבולנס, והסבא הרגיש ואמר שכעת יציאת נשמה, בס"ד התייצב מצבו ונשאר בבית. אחר הצהריים הגיע שוב אותו מטפל וראה את רבינו שקוע בתלמודו ולא יכל לעצור התרגשותו ואמר לבני הבית: אני רואה כאן תחיית המתים, בבוקר כשהרב אמר שכעת יציאת נשמה הוא צדק! והנה כעת הוא יושב ולומד.

היה פעמים שהיה תשוש באופן מיוחד, ופעם כשהיה תשוש והיה יושב בחדר לימודו בדד ודומם תינה צערו בפני אחד מתלמידיו שאינו יכול לעשות כלום, לא להתפלל ולא ללמוד, רק לחשוב. שאלו אותו תלמיד ועל מה חושב הרב, אמר לו הס"ק 'ירושלמי סוכה' [ירושלמי סוכה, היה סדר לימוד חדש שקבע לעצמו בחדשיו האחרונים כנראה כדי להתרענן ולהתחדש ...].

ומעשה היה כשהיה מאושפז בטיפול נמרץ מעט זמן לפני פטירתו, והיה תשוש עד כדי שלא יכל להשלים קריאת שמו"ת של פרשת פנחס הארוכה, (אחרי שקרא בעצמו אחד מקרא ואחד תרגום!) וביקש מא' מנכדיו שיקרא ויוציאו כשהוא יושב על כיסא [ובכלל, לא רצה לשכב על המיטה בביה"ח מאחר שהיה קשה שלא לשכב עליה פרקדן, ולכן ישב על הכיסא כל הזמן], ובכדי לא להפריע את מנוחת שכניו לחדר, רכן הנכד לאזנו של רבינו, והוא לעומתו התכופף כנגדו להטות אוזן בכדי לא להפסיד אות אחת, ולפתע נכנסו בריצה שלושה אנשי צוות מהטיפול נמרץ ובלא אומר ודברים תפסו את רבינו והשכיבוהו על המיטה באמרם שראו במכשירים שירד לו הדופק עד שהגיע לסכנה ממש, והרי זה משום שכפף כל גופו במאמץ לשמוע כל מילה, ולא חלי ולא מרגיש שפעמיים ליבו הולכות ופוחותות, תא חזי חשקתו הכבירה לקיום מצוות חז"ל ולשמיעת מילות התורה.

הידור תפילה ועיונה

מפורסם היה כעמוד צלותהון ד'ישראל, ולהלן ננסה לתאר ולהעלות כמה נקודות מעבודתו זו; תפילותיו היו נאות ומהודרות, בכל התפילות בירר וליבן הנוסח המדויק שלהם, והיה מוציא התיבות מפיו מילה במילה בחיתוך ההברות ולפי כל כללי הדקדוק, כפי שבירר וליבן בעצמו. היה אצלו ה'כמונה מעות' פשוטו כמשמעו ממש, א"א לתאר את המתקנות של אמירת כל ברכה ותפילה, היה מוציא המילים מפיו לאט תוך כדי תנועות של חיבה שהיה עושה בראשו אנה ואנה, והיה נראה ממש כממשמש את המילות בעונג.

וכשהיה מגיע לשמות הק' היו פניו מתמלאות רצינות והיה מגביה קולו ברגש ובכוונה ומושך בהם כל צורך כוונתו. וכשהיה מגיע לשמע ישראל ולשמונה עשרה ראו עליו ריכוז כל כוחו במחשבה ובמעשה לקיים המצוה כדינה ולעמוד לפני המלך כדת של תורה.

חסידי הראשונים היו שוהים שעה אחת וכו'

היו אצלו התפילות 'עסק' כמו לימוד התורה, והיה קובע להם כעין סדרים כמו ללימוד התורה. ידע ורשם לעצמו כמה זמן לוקחת כל תפילה, כמה זמן קרבנות וכמה זמן פסוד"ז, כמה זמן מיוצר עד שמונ"ע וכמה זמן הסליחות וכו' ואז היה קובע לו הזמנים לכל תפילה ותפילה. והיו הזמנים קבועים חוק ולא יעבור, למשל מברכו ועד שמונ"ע היו תמיד עשרים ושתיים דקות וכן ע"ז הדרך.

אף פעם לא התפלל או בירך בחטף, אף בחודשיים האחרונים לחייו שהיה תשוש מאד עד שרחוק היה להניח שיש בכוחו לכוון בברכות באותה דרגת כוונה שכוון תמיד, מ"מ לא מיהר בהם כמלא נימא הכל לאט ובמתניות. כי ד"ז של קביעות זמן לכל דבר היה אצלו מסדר העבודה לקבוע באופן קבוע צורה של כל תפילה וברכה, ואז יהיו אצלו הדברים יתד שלא תימוט, וממילא תמיד כשיוכל יהיה לו האפשרות לכוון בהם כפי הצורך. ולא כמנהג בנ"א שבשעת חולי ל"ע מתפללים במהירות יותר, ופעמים שעי"כ קשה אח"כ לחזור לאותו מדרגה שאחזו בה מקודם וכידוע.

היה מרבה בתפילות ומאריך בהם וכן היה מתפלל תפילות שאין הכל מתפללים, כתיקון חצות, ובימי בין המצרים גם בחצות היום. בערבי ר"ח ובתעניות שובבי"ם ובכל תעניות צדיקים היה מקיים מניין עם קריאת 'ויחל', וכמו"כ היה מתפלל עוד כל מני תפילות שליקט מספרים קדושים לזמנים שונים מזמני השנה, והיה לו לצורך כך מדף שלם בחדר לימודו מלא בסידורים ישנים גם חדשים ושאר ספרי תפילות שונים, ובכל תאריך מתאים היה מוציא משם הספר המתאים ומתפלל התפילה המתאימה.

וכן כשהיו צרות בכלל ישראל היה זועק ומריע כפשוטו כדברי הרמב"ם שזו היא מצוות עשה, והיה מכנס אנשים בביה"כ תפארת ציון או נוסע למקומות מסוגלים, והיה ניגש לעמוד ומעתיך בבכיות ממש על צרת הכלל, והיה מושך אחריו כל הקהל שרבים מהם הלכו ילך ובכה יחד אתו.

היה מתכוון לתפילה, ועל אף שקידתו העצומה, היה פוסק מלימודו זמן מה קודם התפילה והיה לובש מלבושו העליון ומסדר שאר דברים הנצרכים קודם התפילה, ואז היה יושב ומחכה כמה דקות ומסתכל בשעונו מתי צריך כבר לרדת לביה"כ, אח"כ היה יורד ויושב בביה"כ כמה דקות לפני התפילה, וכך נכנס לתפילה בכובד ראש וביישוב הדעת.

ניגוני התפילה

וכאן המקום לציין החשיבות שראה רבינו לניגוני התפילות, והיה רגיל להזכיר מש"כ רמ"א סי' תרי"ט בשם מהרי"ל, שלא ישנה אדם ממנהג העיר אפי' בניגונים, ועי' במהרי"ל בפנים דברים נוראים.

ובאמת לא היה בזה רק דקדוק ושמירה על מנהג ישראל, אלא כל זה היה נמשך מצורת תפילתו ברוממות ובמתקנות, ומשל למה הדבר דומה: מסיבת חתונה, ובעוד יוצא החתן מחדרו, על כתפי משמחי המרקדים בכל עוז, תתחיל התזמורת לנגן ניגוני עצב, ובסוף החתונה כשרגילים לשבת ולשיר שירים ברגש ובהתעוררות, תתחיל התזמורת לנגן ניגונים מרקדים וכו', הרי כולם רגוז ירגזו ויחרו אפם בקרבם, וירוצו למנהל התזמורת להעמידו על טעותו וכו'. הנה כי כן, מי שחשובה אצלו התפילה והיא מאורע גדול וחשוב עבורו, מתכנן גם אותה לפרטי פרטים כולל סדר ניגונים ונעימותיה.

ומלבד זאת ע"י שינוי הניגונים וצורת האמירה, פעמים שמשנים בזה אופי התפילה וצורת עבודת היום, וכגון בימים שאנו אומרים הלל, שהם ימי הלל ושמחה, אומרים בתוך ההלל 'אנא ה' הושיעה נא' וברבים מהמקומות אומרים זה בניגון וצורה של בכי וצעקה, ועורר ע"ז רבינו וכי יתכן לבכות ולהריע בימי הלל ושמחה. [ואכן אצלו היו מנגנים תפילה זו בניגון רגש נאה].

ודוגמא נוספת מר"ה, שהוא יום שמתקיים בו חרדת הדין עם שמחה של יו"ט [מבלי להכנס אם יש בזה דיני וחיובי שמחת יו"ט כברגלים], ומרגלא בפומיה דאינשי שצריך שיהיה בבחינת 'וגילו ברעדה'. אך לא רבים יודעים כיצד לקיים דבר זה, אלה לקחו רק ענין ה'גיל' ואלה רק ענין ה'רעדה'. אכן רבינו היה מקיים שניהם מחד היה חרד ובוכה בדמעות שליש ב'ונתנה תוקף' באמרו בניגון של בכי, ומאידך היה מלא רגשות שמחה באמירת 'הללוהו בתוף ומחול' בניגון של שמחה, ומצד שלישי דומע דמעות רגש וכמיהה ב'ובכן צדיקים' וכו' באמרו בניגון של כיסופים וגעגועים למלכות ד'.
ואף התפילות ה'רגילות' - שמונ"ע של חול, היה אומר בנעימה של תחנונים כמנהג אנשי ירושלים, וכמה העידו שכל הטעם שיש להם בתפילה הרי הוא משמיעת חזרת הש"ץ בנעימת רגש ותחנונים זו במניינו של רבינו.

הרגשות רק ע"פ התורה

וכן ע"ז הדרך יש להתעורר על מה שבכמה מקומות נאמרים ההושענות בצורה של בכי וצעקה, עד שע"ד מליצה אפשר לומר שכבר א"א להבין על בוריה הלכה אחת בשו"ע, והיא מש"כ הרמ"א בסי' תר"ס שאבל לא יקיף בהושענות וביאר שם המ"ב בשם הגר"א שאז הוא הזמן של 'ושמחתם', ואילו בסי' תקנ"ט כתוב בשו"ע שאבל אפי' בתוך שבעה יוצא מביתו לקניות, והלא כיום בכמה מקומות יותר יש בכי וצעקה בהושענות מאשר בקניות.

ובכמה מקומות עורר ע"ז רבינו שהרגשות צריכות להיות ע"פ התורה, וכתב באיזה מקום שקרוב לומר שהחרדה שהיה לאדם בימי הדין נמדדת ביו"ט, אם שמח אז, אות היא שחרדתו היתה מפחד ה' וכעת שמצוה לשמוח שמח, אבל אם אינו שמח ביו"ט, אות היא שהוא איש מר נפש ומצא בימים הנוראים כסות למרדתו.

עמוד צלותהון ד'ישראל

אולי מחמת עבודתו העצומה בענייני תפילה, קצכו ליה משמאי שבעניין זה זיכה את הרבים למאד, שעל ידו יש לנו פי' חדש ב'עמוד צלותהון ד'ישראל', היינו שלא רק שבתפילותיו הפרטיות היה עמוד צלותהון, אלא שהרבה מעבודת התפילה שיש כיום בכלל ישראל הוא זה שהעמידה. ידוע שמחמתו כיום

ברוב ככל מנייני הותיקין מתפללים כפי הנך הנראה, ואין לשער גודל זכותו שרבות רבבות יהודים מתפללים התפילה בזמנה ולא בזמן שהוא חשש דיעבד של תפילה לפני זמנה.

כמו גם תפילת יום כיפור קטן שהוא היה מהמפרסמים והמפיצים הגדולים שלה כידוע וכמפורסם, עד שכיום רבבות רבבות אנשים מתפללים תפילה זו.

כמו"כ סידר והפיץ קונטרסים של תיקון חצות בהם הדפיס רק הדברים הנאמרים לפי האריז"ל ללא כל ההוספות שבאו אח"כ מפי קדושים, כדי שיקל על האנשים לומר הסדר, וכן עורר ע"ז רבות, ורבים רבים התחילו לומר תיקון חצות בזכותו. ופעם כשבא הגר"ח קניבסקי שליט"א לבקר את רבינו סיפר אף הוא בגודלו לרבינו שהוא אומר תיקון חצות מתוך הקו"ש שלו.

ה. סדר יומו

כידוע היה רבינו ממצט בדיבור ועאכו"כ שכמעט ולא סיפר מהנהגותיו שלו, ולפיכך כל דברינו הבאים להלן הם ממה שראו עינינו ושמעו אוזנינו, ולא באו הדברים בשלימות.

יתגבר כארי לעבודת בוראו... שיהא הוא מעורר השחר

היה קם בשעה שלוש או שלוש וחצי לפנות בוקר. וכפי הנשמע, כל השנים היה מתעורר מעצמו ללא שיעון, וגם דבר זה מראה על היותו דרוך כל הזמן לעבודת בוראו גם תוך כדי שינה [וראה בזה להלן ב'שוית'].

ופעם היה בבית חולים אחר ניתוח ופחד שלא יתעורר בשעה שלוש וחצי כהרגלו וביקש מנכדו שיעירנו, וכנראה חשש שנכדו 'ידאג' לו ולא יעירנו וביקש גם מאיזה אח בבי"ח שיעירנו, ואיך שהגיע השעה שלוש וחצי והיה טרם יקראו הנכד והאח ורבינו כבר עומד על משמרתו. וכן היה כשאושפז בבי"ח חודש וחצי לפני פטירתו, והגיע לשם מותש מאד, ואחר יום א' של התאוששות והוא על משמרתו בתוך חדר הטיפול נמרץ; אומר תיקון חצות, ישן, וקם לפנות בוקר לעבודתו. [נעמוד רגע ונתבונן, יושב ישיש בן תשעים ושתים חולה ותשוש בתוך חדר טיפול נמרץ כשמכשיר חמצן באפו, ומקונן בחצות ליל על חורבן בית אלוקינו, אח"כ קם לפנות בוקר לחלות פני אלוקיו הרי הדברים מרטיטים כל נימי הנפש, מי יוכל לדעת ומי יוכל לשער איזו השפעה נעשתה מחמת כן בכל העולמות].

[ופעם אחת נרדם רבינו על הכיסא אחר סעודתו טרם בירך ברכת המזון, ופתאום התעורר ואמר בחיוך: 'החפץ חיים היה פה להזכיר לי שלא בירכתי, ואמר לי יותר אל תטריח'].

וזמן קצר לפני פטירתו, הלך רבינו לנוח על מיטתו קודם חצות, ואותו מקורב שהיה אמור להעירו דאג לשלומו ובריאותו ולא העיר אותו, ואכן רבינו לא התעורר לחצות אלא לפנות בוקר כהרגלו, ולא אמר למקורב כלום אלא ניהל את סדר יומו כרגיל. רק אח"כ במהלך היום שאל רבינו לאותו מקורב, 'הרב פלוני למה לא הערתם אותי, והלה התחמק בכל מני תירוצים. בלילה הבא שוב הלך רבינו לנוח קודם חצות אך כבר לא סמך אלא על עצמו, וטרם הלך לנוח קירב למיטתו את הטלפון וסידר לו שרות יקיצה וקם לתיקון חצות.

זה היום גדול ורחב ידיים

כאמור יומו היה ארוך במיוחד והחל בשעה שלוש או שלוש וחצי לפנות בוקר. ומשעה זו עד שעה עשר - עשר וחצי, היה טובל במקוה, מתפלל שחרית וגומר רוב חוק לימודיו הקבועים שנזכרו לעיל [חלק ידיעת התורה], ולא נודע סדר הדברים, וכפה"נ פעמים היה מתחיל הלימוד קודם התפילה ופעמים רק אחר התפילה ואולי היה תלוי בשיעון קיץ וחורף.

אח"כ בימים שלא צם בהם, אכל 'פת' שחרית שכללה איזה דבר מתיקה וקפה [בכמה מפנקסי קבלותיו נמצא לא לאכול ארוחת בוקר עד גמר חוק לימודי הבוקר]. ואח"כ היה חוזר לתלמודו עד מנחה גדולה בשעה אחת וחצי.

[ובימי השבעה ספרו בני הגאון רבי שאול קוסובסקי זצ"ל (מתלמידי החזו"א, בעמ"ס 'דבר שאול'), שבימים ראשונים התקבצו סביב ביהמ"ד תפארת ציון קבוצת ת"ח מופלגים, ומהם: אביהם, רבינו, הגר"ח והגר"ש גריינמן זכר צדיקים לברכה, וחזיון נאדר היה לראותם מתקבצים יחד בשעת העלות המנחה במו"מ של הלכה בקולות וברקים.

אח"כ שנת צהרים לערך שעה וחצי או שעתיים [אולי תלוי בשיעון חורף או קיץ שאז נחסר לו שעת שינה בלילה ראה להלן] וכן ניהול ענייני החולין כחשבונות, וסעידת לבו בימים שלא היה צם וכו'. ומכעך שעה ארבע היה לומד עד מעריב [שעפ"ר התפלל בחורף בשעה שבע וחצי ובקיץ בשעה שמונה וחצי]. אח"כ היה סועד לבו, ואחריה חוזר לתלמודו עד נקודת חצות הלילה, אז היה אומר תיקון חצות, ולאחריו מתפלל מעט על צרות הכלל והפרט, לומד מעט זוהר ומוסר, קורא קרי"ש [פעם שניה, ואכמ"ל בזה] ועולה על יצועו.

לכל זמן ועת

לא היה מסוג המתמידים שמסופר עליהם שהיו לומדים ללא שעות מסודרות אלא עד כלות הכוחות ונופלים למיטה וכו', אלא מסוג המתמידים ששיערו מראש כוחותיהם וסידרו כל זמנם לפ"ע ע"מ לנצלו באופן המרבי עד למיצוי. והיה אצלו הדבר מוקפד וחשוב מאד מאד, וראה בסדר נכון את סוד ההצלחה בלימוד ובעבודת ה' על כל חלקיה, ע' בזה בספרו לנפש תדרשנו פרשת 'נשא'.

וכפה"נ דבר זה עמד לו גם לגבי הא שיקל להשתלם בכ"כ הרבה מחלקי התורה וגם להוציא ספרים ולכתוב תשובות ומאמרים למאות ואלפים, כי לכל זמן ועת, ובכל זמן שהקדיש לנושא מסוים היה עסוק רק בו. והיה הדבר מפליא פלאות איך שכשהיה נגמר זמן לימוד מסוים ועבר ללימוד אחר היה מיד צולל כולו ללימוד החדש. ואותם שהיה להם קביעות לימוד איתו, היו משתוממים, איך מיד כשסיים לימודו עם פלוני והתחיל עם משנהו בענין אחר, תיכף ומיד צלל לנבכי אותו ענין, במו"מ של תורה כהמשך ללימוד של אמש.

אחד הדברים הכי נקלים אצלו היה אותם הקמים כל יום בשעה אחרת או אותם הקמים מאוחר, ופעם עורר על ענין הנך ואמר שצריך קביעות בזה, לא יום א' לקום נך ויום א' לקום בתשע! דבר זה היה אצלו מופרך ומשולל לגמרי.

וסיפר אחד הנכדים: הנה כמעט אף פעם לא זכורני שהיה מעיר לנו הס"ק [בכלל לא היה כ"כ מעיר באופן אישי לאנשים אלא הכל היה כדרך לימוד או כדרך דרשות לרבים או כתיבת דברי התעוררות וכו'], ופעם אחת זכורני שישנתי אצלו משך תקופה כבחור ישיבה ולא קמתי עמו לנך, והוא היה חוזר מביתה"כ בשעה מאוחרת יחסית אחר הלימוד שהיה לומד בחבורה עם אנשי המניין, ואני הייתי קם בשעתי הקבועה. יום אחד אתרע מזלי ולא התעוררתי עד שחזר לביתו בשעה תשע, ולפתע אני שומע ורואה את הס"ק דופק באגרופו על הארון בחדר שבו ישנתי וזועק בקול מר כשופר ראובן ת-ש-ע, ראובן

ת-ש-ע', והיה זה קול שיש בו זעזוע [על אף שמסתמא היה זה בשעון קיץ ולפני זמן קרי"ש], והמתוק ביותר הוא שכל הגערה שלו הסתכמה במילה אחת
'ת-ש-ע' כי אצלו זה כבר אמר הכל...

אירע ובזמן שהכין עצמו לשינה, דפק בדלתו גבאי של רב גדול א' ואמר שרבו יושב למטה ברכב ורוצה לעלות לרבינו, אמר רבינו 'עכשיו כבר מאוחר
אני הולך לישון' ולא עזרו הפצרות האיש שמסתמא לא נתקל מעולם בסירוב כזה, ורבינו בשלו. כך היה מקפיד ומשמר זמניו.

ו. שויתי ה' לנגדי תמיד

בבואנו לתאר עניין ה'שויתי' אצל רבינו רעדה אחזתנו, ולא נאמין למראה עינינו ולמשמע אוזנינו בצלו של מי חסינו. רבינו חיבר קונ' הנקרא 'שריד
מעיר' [נדפס בסוף הספר 'צבי לצדיק' שבהוצאתו], וניכר שם שהוא מרשימותיו לעצמו, ושם תראה רוב תוקפו ודרגות הגבוהות אליהן הגיע. ואין יכולת
להרחיב בכל דבר ודבר, רק נעמוד על דבר אחד מרכזי שמברר שם רבינו, כיצד לקיים 'שויתי ה' לנגדי תמיד' [כדרכו הנפלאה לברר וללכך כל דבר ודבר
שהובא להלכה בשו"ע].

וכתב שם שהמבוקש מישראל עבד ה' הוא שלא יזוזו ממחשבתו שני דברים, א' מחשבת שויתי וכו' ושהוא מתהלך תדיר לפני ה' וכו'. ב' מחשבה
להיות מקושר בעול תורה תמיד, והיותו בבחינת לומד תמיד, גם בזמנים שעוסק בעסקיו או בשעת אכילה וכו'. ומאריך שם ששתי המחשבות ביחד באופן
תדיר כמעט א"א שתהיינה באדם אחד, אולי ביחידי סגולה אחד מני אלף. ועי"ש שם עוד שהאריך ומסיק: ולכן צריך לבכר מחשבה השניה דהיינו מחשבת
התורה להיות קשור ומאוחד בה בלי רפיון ובלי ניתוק המחשבה אף שלא יוכל לקיים בתדירות גם מחשבת השויתי, ועל ידי היותו מאוחד במחשבת התורה
יקיים את השויתי ע"י התורה כי קב"ה ואורייתא חד הוא וכו', עי"ש ותמצא שם עוד דברים גבוה מעל גבוה.

ודבר זה עינינו ראו ולא זר ואלמלא ראינו לא האמנו, יעידו כל המסתובבים בהיכלו בשנים האחרונות [ואם היה כן בשנים קדמוניות לא אדע] איך שהיה
ממלמל כסדר תוך כדי שינה, ולא היו אלו מלמולים כאדם החולם, אלא מלמולים רציפים כסדר, כאדם המתפלל או החוזר על משנתו. ולצערנו לא הצלחנו
לשמוע דבריו, רק שמעתי מיד ימינו הרה"ג רבי חזקיהו פרצוביץ שליט"א ששמע כמה וכמה פעמים והיו אלו פסוקים ותפילות. עוד שמעתי ממנו שכמה
פעמים שמע שהיה מתפלל כל מיני תפילות תו"כ השינה וכשהיה מגיע לשם של איזה ברכה היה נעצר! ומהבה"ח יעקב שיטרית נ"י שמעתי שפעם אחת
הטה אוזן לשמוע מה שמרחשים שפתי, והיו דבריו: עשה למען אמיתך עשה למען ברייתך וכו'.

משך תקופה ארוכה היתה לי קביעות עמו זמן מסוים במוצ"ש לשואלו שאלות בהלכה, ופעמים רבות היה נשכב על מיטתו ומנמנם והיה ממשיך לענות
תוך כדי שהוא מנמנם בעיניים עצומות. כך היו מחשבותיו ועשתונותיו עסוקים וטרודים בדברי תורה בכל עת עד שבמקומות שאסור להגות בד"ת היה
מחזיק ספרי חולין, ובהזדמנות אחת נימק לחד מבני ביתו שעושה כן על מנת שלא יתרוצצו מחשבותיו לדברי תורה.

והרוצה לראות עוד רוב גודלו של רבינו בענין השויתי יקרא שני הקונטרסים הנ"ל, 'שריד מעיר' ו'תנאים טובים'. ובזה האחרון אף שאינו עוסק באופן
ישיר בענין זה, מ"מ נוכל לראות שם איך אפשר לקיים למעשה שויתי בכל פעולה ופעולה מפעולות היום.

ז. צדקה וגמילות חסדים

מתן בסתר

מטבע הדברים אחר שנפטר אדם ומגלים כל כתביו ומתקבצים כל הסיפורים, מתוודעים לדברים אשר לא היו ידועים. אמנם אפשר לומר ששום דבר
לא הפתיע את מכריו של רבינו שידעו רום גדלותו, מלבד דבר אחד והוא מעשי החסד והצדקה, שהיו בהסתר גדול עד שהמקורבים אליו ביותר לא ידעו
מזה כמעט כלום.

רבינו היה מנהל בעצמו חשבונותיו וע"כ לא היה אפשר לדעת כל מעשי צדקותיו. אמנם ידענו שמלבד הצדקות שנותן מכספו, הוא מנהל גם קופת
צדקה לעניים מתרומות של אנשים, אך מחמת שעשה הכל לבד וחילק בעצמו הכספים וניהל לבד הרשימות, לא ידענו עד היכן הדברים מגיעים. ומספר מי
שמונה לנסות להמשיך את קופת הצדקה שלו, שלפי הרשימות שבידו היה רבינו מחלק בכל ערב חג תמיכה קבועה לכמאה ועשרים משפחות! והכל עשה
לבד בשקט ובהסתר.

[ואצ"ל שלא היו לזה מודעות פרסומות הבטחות וכו', רק היה תולה דף קטן לפני החגים במניינו והיה כתוב שם 'החל איסוף מעות קמחא לחגים' וכדו',
ופעמים שהיה משתמש במליצות לשון החביבים אצלו כגון: 'עזריה מן האדומים' או במודעה לפסח היה רושם שאוסף לאלו ש'נלאו מלמצוא הפסח'].

ומעשה שאמרו בני ביתו לרבינו על איזה אשה מהאזור שנודע להם שחסר לה כל חודש כסף וכך היא צוברת חובות ההולכים וטופחים, ורבינו שאל
כמתעניין במצבה כמה חסר לה כל חודש, אך לא רמז מאום על כוונתו להכנס לענין זה בפועל, והיה היום ונסתלק רבינו לבית עולמו ואז סיפרה אותה אשה,
כי הרב היה נותן לה כך וכך, והיה זה בדיוק אותו סכום שנקבו בו לרבינו.

לא לבייש את מי שאין לו

עוד סיפרה אותה אשה שכשהיה נותן לה הכסף היה אומר לה 'מישהו השאיר בשבילך', וכך היתה לה תחושה טובה שאין היא נתמכת מכספי צדקה,
אלא איזה מישהו, קרוב או גואל, השאיר לה, במיוחד בשבילה, כסף למחייתה. והכל היה עושה כדי שלא לבייש את מי שאין לו ולא לפרסם את מי שיש לו.

וסיפר הגרש"מ עמאר שליט"א בהספדו על רבינו: כשהייתי נער עולה ממרוקו ללא מכר וגואל למשפחתי, למדתי בישיבת תפארת ציון והייתי מתפלל
עם רבינו. יום אחד נקרעו נעלי והייתי מהלך בנעלים קרועות, קרא לי רבינו ואמר לי תבוא אלי בהפסקה, מישהו השאיר אצלי חבילה בשבילך. תמהתי מי
יכול להשאיר חבילה אצל הרב בשבילי הרי אין לי מכר או גואל, ורבינו בשלו 'לא יודע מי זה אבל מישהו השאיר'. עליתי בהפסקה לבית רבינו והוא יושב
בחדרו על תלמודו ורק סימן לי באצבעו לאיזה מקום ואמר שם החבילה וחזר לצלול בתלמודו, לקחתי החבילה לשייבה ופתחתיה והנה בפנים זוג נעליים
חדשות. וימים רבים הוגעתי את מוחי מי יכול להשאיר אצל ר' שריה זוג נעליים בשבילי.

לימים סיפרתי הדברים לחברותא שלי הגר"צ בוארון שליט"א, שגם הוא למד בצעירותו בישיבת תפארת ציון, נענה הגר"צ, גם לי היה אותו סיפור בדיוק
רק עם מעיל...

וסיפורים כאלו שמענו רבות. וכך היה הסבא מחלק כספים ובגדים וכו' והיה 'משנה בדיבור' שמישהו השאיר, והיה אומר את זה כ"כ בתמימות וגם היה
ידוע כמי ששומר על לשונו מכל משמר עד שהמקבלים האמינו שמישהו השאיר בשבילם, וכך גם היתה להם הרגשה טובה.

עוד מעשה היה שבאיזה תקופה הוצאתי איזה קונטרס והיו לי קצת הוצאות מזה, יום אחד קרא לי הס"ק כשבדיו סכום כסף בשטרות מקופלים בתוך ידו, לחץ את ידי והעביר אליה הכסף תוך כדי שהוא אומר לי 'מישהו השאיר בשבילך', גם אני האמנתי, חשבתי בתמימותי שבטח איזה אחד ממקורביו ראה שנכד הרב הוציא קונטרס ורוצה לעזור בזה וגם לשמח את הרב אז העביר דרכו הכסף...

גמ"ח בגופו

גם בזה יש הרבה להאריך, ונביא רק שניים שלושה סיפורים נחמדים. באיזה יום מן הימים נכנסתי לחנות כלשהי וכשהמוכר שמע שם משפחתי אמר לי 'אני למדתי חברותא עם סבא שלך', ולא נתן לי זמן להתפלל על חברותא בלתי ידועה זו וכה סיפר: התייתמתי בגיל צעיר יחד עם עוד כמה אחים, ויהי היום נכנסה אמי לתנות צערה בפני ר' שריה שלילדים שלה אין אבא ואין מי שילמד אתם, אמר לה ר' שריה 'אני יהיה האבא שלהם ואני אלמד אתם' וכך היה לומד עמנו כל שבת.

אחרי פורים היה דואג שיקבצו את הממתקים ממשלוחי מהנות שקיבל ויתנו אותם לילדים מסוימים שראה צורך לשמחם.

ומעשה אירע בשנים האחרונות שמחת חולשתו כבר כמעט לא יצא מביתו אפילו בתוך העיר מלבד לביה"כ, ויהי היום ויקרא לנכדו שיש לו רכב, ויאמר לו שפלוני לעת זקנותו עבר מביתו שבב"ב לגור עם אשתו בעיר אחרת בסמיכות לבנם שהוא רב בעיר ההיא, וכעת הוא שמע שנפטרה אשתו של אותו פלוני, והרי הכאב הגדול ביותר מהפטירה הוא לאלמן, והוא יושב כעת בעיר אחרת שבנו רב שם, ובטח רוב ככל המנחמים באים בשביל הבן, והאלמן הכאוב ישב שם בצד לבד, ע"כ ניסע לשם לנחמו, וכך הוה נסעו לשם ונחמוהו. וכמה לב מרגיש יש בסיפור זה.

חסד של אמת

עוד נקודה בגמ"ח שלו היה חסדו עם המתים, ויש כמה דברים להאריך בזה ונביא רק שני דברים; סיפר לי אדם אחד שפעם הסיע את רבינו לצפון כדי להתפלל על קברות הצדיקים על איזה צרה גדולה שהיתה אז בישראל, וכשהיו בצפת הלך רבינו לקבר של איזה אשה אחת שהכיר כדי להתפלל על קברה [או לומר תהילים. אמנם רבינו לא היה מתפלל וכו' ליד קברים ממש אלא רק בריחוק ד"א]. אשה זו כמדומה שכל משפחתה לא היו שומרי תורה ומצוות, ומי יודע מתי בפעם האחרונה עשה מישהו משהו לע"ה, וכמה זמן חיכתה נשמתה לעלויו זה.

כמו"כ בזכרוננו העצום היה זוכר תאריכי פטירות של אנשים שכמעט איש לא זכרם, וכן את שמותיהם ושמות אבותיהם, והיה מתפלל עליהם בתאריך פטירתם תפילת א'-ל מלא רחמים וכו'.

[וכיון שהזכרנו את זכרוננו, מן הענין לעמוד ע"כ שכח זכרוננו היה גדול מאד, ורבים מדברי תורתו כתב בע"פ, ויעידו ע"כ כתביו שבהרבה מקומות היה מביא שיטות וכו' מספרים שונים והיה משאיר מקום פנוי למלא את הסעיף המדויק שבו מופיע הדבר שהביא מזה הספר, וזה אות הוא שלא היו הספרים מונחים לפניו בשעת כתיבה זו.]

כח זכרוננו היה ניכר גם במילי דעלמא, ומעשים שבכל יום שהיו באים אליו אבות עם ילדיהם לברכה, והיה האב אומר הרב היה סנדק לבני זה, ורבינו היה אומר, כן כן בשנה זו וזו בתאריך זה וזה שחל בשבת].

ה. רב פעלים

עבודה

בכל עת ובכל שעה היה נראה רבינו עובד ועמל כפשוטו בתורה ומצוותיה, וכה כתב בחיבורו 'שריד מעיר' [והדברים הם מרשימותיו לעצמו ומעליהם כתב ב'נ"י]: צריך לדעת דמי שרוצה מעכשיו להיות עבד ה' ולעבוד אותו במדרגות גבוהות כדוגמת קדושי עליון וצדיקי יסוד עולם וכו' ולהיות כל המצת לעת במדרגות גבוהות של דבקות בה' ית"ש ובתוה"ק, הדבר הוא אפשרי בהחלט, אבל הדבר הזה דורש עבודה מאומצת של עשרים וארבע שעות ביממה לבלי הרפות רגע, וצריך לעמוד כל המעל"ע כמו שאדם חופר בקרקע קשה בעשר אצבעותיו מבלי שום כלים וכו'.

איש מעש

כמו"כ היה איש נמרץ מאד ואיש מעשי מאד. ובאמת המתבונן בכל מפעלותיו עומד משתומם מההספקים האדירים שהספיק ומגודל מעשיו. ההספקים בלימוד ועבודת התפילה. עבודת כתיבת ספרים והוצאתם לאור וכן כתיבת תשובות, כמעט בגדר השבעת קולמוס - למעלה משבעים וחמש חיבורים שיצאו לאור ועוד רבים בכת"י ומאות ואלפי תשובות ומאמרים בכת"י, א"א להאמין. עבודת הצדקה והחסד, קיום מנהגים שונים כזכר לשמחת בית השואבה שהיה נוהג כל יום מימי חוה"מ ומניינים עם קריאת ויחל בשובבי"ם. עבודתו לברר המציאות לגבי כמה וכמה הלכות כזמני היום, שיעורים, מיקומם של מקומות שונים לגבי זמן הפורים ועוד ועוד.

מספיקין בידו ללמוד וללמד ולעשות

וכבר קרא עליו הגר"מ גרינמן שליט"א בהספדו את דברי הרבינו יונה בפ' עמ"ס אבות (פ"ד מ"ה) עמש"כ שם 'והלומד ע"מ לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות', וז"ל הרבינו יונה: ר"ל שדעתו לפלפל בלימוד כדי לדעת אמתת הדברים, ורצונו לטרוח כמה ימים ושנים להשיג דבר קטן ולנהוג עצמו ע"פ האמת, הרי זה לומד ע"מ לעשות, שכל עיקר מחשבתו אין כי אם אל המעשה להיות אמת. ולפיכך מספיקין בידו ללמוד וללמד ולעשות שהכל בכלל המעשה. ע"כ. וכאילו נכתבו הדברים על רבינו.

ט. מצפה לישועה

מהיותו נער צעיר החל לומר סדר תיקון חצות, בספרותו נמצא סדר תקון חצות מהיותו בגיל חמש עשרה, וזהו גם הספר הראשון שהו"ל; סדר תיקון חצות כפי האריז"ל עם הלכותיו. לא עבר עליו לילה שלא היה ער בנקודת חצות לקונן על החורבן [מלבד פעמים בודדות ממש בחודשים האחרונים לחייו]. היה יושב על הארץ [עד שהזקין], ופעמים רבות היה בוכה ממש באמרו התיקון. בימי בין המצרים היה אומר גם בחצות היום.

כל באי מעמד הזכר לשמחת בית השואבה שהיה עושה בסוכות זכור יזכרו את המעמד נורא ההוד שכשהיו מתחילים לשיר 'זאל שוין זיין די גאולה' היה קם הסבא מלא קומתו [אף בשנה האחרונה שהיה חלש מאד] מוחה כף אל כף ורוקד בכמהיה והתרגשות. אשרי מי שראה מעמד בלתי נשכח זה.

י. תעניות

היה מתענה תעניות רבות, וכפי הנראה אלו היו תעניותיו: כל יום שישי, ערבי ר"ח [ובערב ר"ח טבת היה מתענה בשני או החמישי שקודם חנוכה], ארבעים יום קודם יו"כ, כל השבועיים [היינו כל הימים ולא רק שני וחמישי] ובשנה מעוברת שובבי"ם ת"ת, התעניות הנזכרות בשו"ע ונו"כ בסי' תק"פ, תעניות בה"ב, וכפה"נ גם חלק מימי השני והחמישי של שאר השנה, וכן כשהיה שומע על פטירת אח' מגדולי ישראל, בשנים עברו היה צם כל שלושת השבועות של ימי בין המצרים. כמו"כ בתקופות שחשבן לשעת השמד היה מתענה התענ"צ מהלילה עם החמישה עיניים [ע"פ הרמב"ן וכהסכמת הגר"א בסי' תק"נ].

ומה מאד מתאימים עליו דברי הגר"א קוק זצ"ל בהסכמתו לספר 'צבי לצדיק', וז"ל: אף שמסופקים אנו מאד אם ימצא לנו בדורנו, החלש בגופו ובנפשו, אנשים רבים אפי' בין הנחשבים ליחידים הסגולה אשר יוכלו לבור להם את דרך הקודש של אותו צדיק ז"ל [א.ה. היינו הגה"ק ר' הירש מיכל שפירא]. שיעקר דרך הפרישות והסיגוף הנלווה עמה לפי מדתה היא משובחת רק כפי אותה המדה של האורה העליונה של עונג ה', של זיו החכמה העליונה ושפע האהבה בתענוגים הנמשכת ובאה עם יראת ה' האמתית, יראת הרוממות הרצויה הבאה ביחד עם החכמה והענוה ע"י העסק בתורה לשמה, בצירוף שמירת דרכי קנין תורה שסידרו לנו חז"ל הק' בפרק קנין תורה. שאור הזה העליון הממלא את הנשמה הפנימית עז וכת, זיו חיים וחדוות אמת, הוא דוחה באורו הגדול את כל הדאגות והטרדות, ואת כל התביעות של חיי החומר השפלים, שלב בנ"א מלא מהם, וכו' עיי"ש עוד בדבריו הנפלאים.

יא. דרכי עלייתו

בשבילי נברא העולם

בענין חשוב ויסודי זה של דרכי עלייתו כבר ציין אאמו"ר הגאון שליט"א אשר ליווהו ושמשו בתורה, שיעקר עלייתו היתה שחשב והחזיר בעצמו כפשוטו ממש מאמר חז"ל בשבילי נברא העולם, והיה מחשב תמיד בשבילי נתנה תורה, בשבילי נתנו כל חלקי התורה, בשבילי נתנו כל חלקי העבודה, בשבילי נתנו כל הדקדוקים וכו'. ובדברים אלה לא אמר לעצמו קטונתי משום דבר ושם ענין. והרצוה לראות הדברים בהרחבה יעיין בהספדו לתשלוש שלושים בקובץ זה על הלכות ר"ה. [רק יש להוסיף שבכמה וכמה מקומות כתב לעצמו על דפים או בכריכות ספרים דברים אלו, למען יעמדו לפניו ויחדרו אל נימי נפשו].

הקטנים עם הגדולים

ועל כל זה יש להוסיף, שלצד השגותיו הגדולות, לא הניח את הקטנות, וכך היה דרכו בעת שהיה דורש לפני הקהל, גדולים עם הקטנים, עם שהיה מדבר לעיתים דברים שבחלקם גבוהים מאד, תומ"י היה מוסיף במתק לשונו 'כל אחד כפי ערכו', כאומר אמנם יש אנשים שלא יכולים בבת אחת להגיע לדרגות גבוהות כאלו, אך אל לו לאדם להתיימשך מחמת כך ממידה זו לגמרי אלא כל אחד יתפוס כל מידה בדרגתו הוא, ואח"כ יעלה ממנה עוד הלאה והלאה עד הגיעו לרום מעלת כל הדרגות. וכתב ע"ז בכמה וכמה מקומות שכל אחד, כל אחד ממש, יכול להגיע לדרגות הכי גבוהות ואל ישמע לעצת יצרו כביכול אין הוא ראוי לדרגה זו או אחרת כי כל אחד ראוי להכל ממש.

ודוגמא לדבר, אדם אומר לעצמו אינני יכול להיות מתמיד כאחד מן הגדולים, ואינני יכול להניח תפילין כל היום, ואין לי פנאי להלהיב את נפשי ע"י למוד בסה"ק, ואינני יכול להגיע לדרגת שויתי, ואינני יכול לצום ולא לשמור פי מדיבורים אסורים וכו' וכו', ובפרט אינני יכול לקיים הכל יחד, ומיד מתיימשך מהכל, והבור ריק אין בו מים ח"ו. לא כן חינוך רבינו, הנך יכול לעשות הכל, והגם שיש דברים שאינך יכול בבת אחת כמובן, אבל לתפוס מעט מכל מידה ומידה כל אחד יכול.

למשל בענין ההתמדה, זמן קצוב מסויים כ"א יכול ללמוד ללא הפסק. ובענין התפילין אפשר ללכת ולחזור מביה"כ עם תפילין או להניח כמה דקות נוספות בצהריים וכו'. ובענין המוסר אפשר כמה דקות, ובענין השויתי ג"כ להתחיל מזמן מסויים ביום שאין לומדים בו לחשוב בלימוד. ובענין התענית אפשר בתענית הראב"ד, וכן הלאה ע"ז הדרך לתפוס מכל המידות קמצא קמצא ואחר זמן לעלות הלאה 'כל אחד כפי ערכו' רק אל תאמר 'קטונתי' לגמרי.

קובץ על יד ירבה

ולדברים אלו ניתן להוסיף גם בענין קביעות הלימוד שלו, שהיו דברים שקבע לעצמו ללומדם על יד על יד, כגון מדרשי אגדה שהיה לומד בשנה זו בפרשת בראשית במדרש זה עד איזה מקום מסוים, ורושם על כריכת הספר בשנה זו וזו הגעתי עד מקום פלוני, ולשנה הבאה בפרשת בראשית היה מתחיל מהיכן שסיים עד מקום פלוני ושוב רושם כנ"ל וכן הלאה, ומשסיים מדרש אחד קבע לימודו במדרש אחר. ויש קביעות שנמשכו כך שנים רבות עד סיום כל החלק ההוא מחלקי התורה.

עוד יש להוסיף לזה מש"כ בהרבה מקומות שהרצוה להתעלות יחשוב לעצמו כאין אין לו אלא יום זה לעבודת ה' או אפי' אין לו אלא חלק מסויים מהיום, ואז יעבוד בכל כוחו, גם מחמת שרק זה היום נשאר לו ועליו להספיק, וגם מחמת שלעבוד רק יום אחד או לילה אחד, אין הדבר קשה. ואחר עבור היום הזה יחליט שוב פעם שנשאר לו רק יום אחד וכו'.

ועוד נקודה בענין זה, שרואים בפנקסי קבלותיו שלצד קבלות גבוהות מאד ישנן גם קבלות פשוטות ממש, דהיינו כאלו המתאימות לכל אדם. כמו"כ ישנן שם קבלות מסוימות שהיה חוזר עליהם מדי שנה בשנה לחזק אצלו שוב הדברים האלו.

ולא הלכתי... בנפלאות ממני

ועוד יש להוסיף בזה לאידך גיסא, שהיה שוקל במאזני פלס איזו הנהגה לאמץ ואיזו אע"פ שראויה היא לו מ"מ תפריע לו ביתר עבודתו ולכן נמנע מלאמצה. וכמה פעמים התאונן רבינו שבספרי הנהגות של גדולים כתוב 'לא היה נוהג כך ולא היה נוהג כך', ואמר שצריך להביא מה שהיה נוהג ולא מה שלא היה נוהג. ולכאור' הדברים תמוהים, הרי אם לא היה נוהג אותו גדול כך מסתמא הוא מפני שלא ראה כל חשיבות לנהוג בהנהגה זו, וא"כ למה לא לציין זאת.

ופי' דבריו נראה כנ"ל שכל אדם צריך לשקול איזה הנהגה יוכל לאמץ ואיזה הנהגה לא יאמץ אע"פ שראוי לו שיאמצה, וזה מחמת שהיא תפריע לעבודתו הכללית או תבוא על חשבון דברים חשובים יותר או דברים המחויבים מן הדין, ולכן יש להמנע ממנה. אך זה הוראה פרטית לכל אחד לפי מצבו ותכונותיו הוא, ולא הוראה כללית, וע"כ דעתו הייתה שאין לפרסמה כביכול אין בכך שום חשיבות לאף אחד. וכמה דברים ראינו כך אצל רבינו.

והסיכום של כל חלק זה במשנתו של רבינו, שהשיאפה צריכה להיות לגדלות הכי גבוהה, אך הדרך עוברת בין הדברים הקטנים והמושגים, שלב אחר שלב, עד העלייה לפסגת הר ה'.

עבד ה'

עוד נקודה שכפה"נ היתה מפתח לדמותו היא מה שהגדיר לעצמו וקנה בנפשו שהוא 'עבד השם', וכיון שהוא עבד כפשוטו, הלא עבד אינו יכול לברור לו איזה עבודה יעשה ואיזה לא, גם אינו יכול לעשות הדברים שלא בצורה הכי טובה למלא ולהשביע רצון אדונו, וא"כ עליו להשתלם בכל חלקי התורה ובכל חלקי העבודה כולם כדי לעשות רצון קונו בכל הדברים ובצורה הטובה ביותר.

העיקר הוא המעשה

בכמה מקומות עורר רבינו, וכן ראינו אצלו, שהעיקר הוא המעשה, וכמו שהאריך בזה בנפש החיים. ולדוגמא אל יאמר אדם מה לי לבא לתפילה מוקדם או לומר המילות במתינות, אם בכו"כ אין אני מתפלל כראוי. או מה לי לומר תיקון חצות אחר שאיני מסוגל להוריד דמעה אחת על חורבן בית אלוקינו. לא זו הדרך ולא זו העיר אלא קיים המעשים הנצרכים כולם וכבר בזה תבוא על שכרך.

ועוד שמסתמא אח"כ תגיע גם לעבודת הלב שבהם, וכגון מה שעורר בכמה מקומות לומר לפני השינה והאכילה הרני הולך לישון כדי שתהא דעתי מיושבת עלי וצלולה לעבודת בוראי וכו', והרי לומר כך ולחשוב כך לפני השינה אין הוא דבר קשה כלל, ואח"כ כבר יגיע לידי כך שיקנה הדברים בקנין לנפשו.

סדר המערכה

עוד היה מעורר רבות על ענין הקביעות והסדר שהוא המפתח לעבודת ה' על כל חלקיה. שיקבע לו האדם בצורה ברורה, חק ולא יעבור, כל עיתותיו וזמניו, לתורה לתפילה ולמוסר, לאכילה לשינה ולדברי חולין, ומה יעשה בכל זמן וזמן. וכך היה רבינו נוהג בעצמו, ולא חשב שמחמת גדלותו והיותו שקוע יומם וליל בתורה ועבודה אין הוא נצרך לזה, והיה רושם לו כל תקופה על פנקס מסודר כל סדר היום שלו. ופעמים היה כעין קונס עצמו, למשל אם אעבור על כך וכך אתן סכום פלוני לצדקה וכו'.

החזק במוסר אל תרף

היה לומד בקביעות מספרי מוסר וספרים המעוררים את הלבבות לעבודת ה' יתברך, והיה קובע לזה זמנים קבועים [בד"כ בבוקר כחצי שעה, וגם אחר תיקון חצות היה לומד מעט, ולפני הימים הנוראים היה לומד כמה פעמים ביום], ואף היה לומד לימוד זה עם חברותא או בכמעין שיעור. ובענין חשוב זה יש ללמוד ממנו כמה נקודות בפרט בזמנינו ובפרט בין עמלי התורה שאין זמנם פנוי.

האחת שלמד וחיפש בהרבה ספרי מוסר עד שמצא לו הספרים המסוימים שהם המדברים על ליבו ומעוררים אותו לעבודת ה' [מלבד כמובן ספרי יסוד בעניינים אלו]. והדבר פשוט שאם אמרו אין אדם למד אלא ממקום שליבו חפץ, כ"ש הוא בלימוד זה שתכליתו לדבר אל ליבו ונפשו של כל אדם לפי תכונותיו המסוימות.

השנייה, שלא ראה בלימוד המוסר ערך עצמי אלא כלימוד המביא לידי מעשה, ולכן היה לומד בעיקר בספרים המעשיים שיש בהם הוראה מעשית וסדר הנהגה, וכן בספרים המעוררים התרגשות הלבבות והתלהבות הנפשות לעבוד ה' באהבה ויראה ובשמחה. וע"כ גם היה לומד בפרוס כל חג ומועד בספרים המדברים בענייני החג ההוא.

והיה רבינו מוכן ע"ז לקיים כל דין וכל מצוה ובפרט לקיים המועדות ומצוותיהן בהכנה רבה מאד, והיה מקיים ההלכות והמצוות בחשק ובהתלהבות ובהתרגשות הלב, ובהרגשה המתאימה לכל מצוה ומצוה ולכל דין ודין. יעידו כל באי היכלו ששום דבר לא נעשה כבדרך אגב, אלא הכל עם שיעבוד כל כוחות הנפש, ובשמחה רבה, לצורך המצוות והלכותיהן.

והרוצה לעמוד ע"ד זה יקרא קונו' 'תנאים טובים' לרבינו מתחילתו ועד סופו ושם יראה כמה הרגשות הלבבות היה מכניס בכל מצוה ומצוה ובכל פעולה ופעולה, וכן בהרבה מספריו משלב דברים אלו.

ונציין ספר אחד שהיה חביב עליו במיוחד, ראש וראשון ספר הק' 'חמדת ימים' שעמו היה מתכונן לכל המועדות כל השנים. ופעם כשהתאונן בפניו איזה תלמיד לפני הימים הנוראים שאינו מרגיש כלום, אמר לו רבינו, בלי ללמוד בחמדת ימים איך תרגיש.

השלישית, שהיה שקוד על הספרים יום אחר יום לגומרם מתחילה ועד סוף, ולא היה רץ מספר לספר. הרביעית, כשהיה רואה באיזה ספר דבר שהלהיב את נפשו, תיכף היה רושם לעצמו מע"ג דף או פנקס דבר זה, או שהיה רושם בעמ' הראשון של הספר ציון למקום ההוא, והיה מעיין בזה תדיר ומלהיב נפשו. וכמה דפים כאלו ראינו שהיה כותב שם ציטוטים מלהיבים מספרים קדושים, ופעמים שהיה רושם בראש הדף 'לקרוא כל יום'.

מחדש בטובו בכל יום תמיד

היה מתחדש בכל זמן ותקופה לעלות עוד ועוד מהיכן שכבר הגיע. ובאיזה מקום כתב שאדם יקבל ע"ע קבלות פעמיים בשנה, פ"א לימים הנוראים ופעם שנייה ביום לידתו. ויחזיק בהם בכל הכוח עד שיהיו אצלו הרגל, ואח"כ יוסיף עוד בימים הנוראים הבעל"ט וביום הולדתו הבא. ונאה דורש נאה מקיים שהיה רושם לעצמו כל תקופה קבלות וכדומה מע"ג פנקסים מסודרים, ואף כשהיה זקן ממש היה רושם דברים חדשים בכל תקופה.

ובענין זה יש להוסיף מש"כ באיזה מקום שעל הקבלות להיות מעשיות, למשל הרוצה להתחזק בתפילה לא יקבל ע"ע באופן כללי להתחזק בתפילה כי דבר כזה שאינו משהו מעשי אינו מחזיק מעמד, אלא יקבל ע"ע למשל להתפלל כל התפילה עם טלית על ראשו. ודבר מעשי הוא דבר שאפשר להחזיק בו מבלי להפסיק והוא יביאו לידי התחזקות כללית באותו ענין.

עת רקוד ועת ספוד

ונקודה נוספת שהיה מעורר עליה שלכל זמן ועת, ובכל זמן וזמן יש להתמקד בדברים הראויים לאותו זמן, ובמידת האפשר רק בהם, וכמו שהיה מעורר שמלבד האתרוג [כנראה כי צריך זמן רב לבחירתו] לא יתעסק עם הד' מינים לפני יו"כ, כי עכשיו זמן תשובה. ופעם אף אמר לאחד שראהו מתעסק עם לולב בערב יו"כ שייכוון ע"ז בוידי ב'על חטא שחטאנו לפניך בתמהון לבב'... [אמנם יש לחקור אם הדברים אמורים לכל אדם, ולמשל מי שיש לו הרבה ילדים וצריך לקנות לכולם ד' מינים וכו', והכל יש לשקול רווח מול הפסד, ולא באו הדברים אלא לסמנא מלתא, ולדעת הכיוון הרצוי].

מהעבודות הגדולות והמרכזיות של רבינו היה מנוחת הנפש שלא להגיע לשום מצב של לחץ ובהלה, ולא לתת לשום מקרה ממקרי הזמן לטרף את דעתו, וכבר נז"ל איך שהיה מסדר ומתכנן סדר יומו מראש. וכן כל דבר שהיה צריך לעשות היה מפנה לו זמן ולא היה עושה שום דבר ברגע האחרון. ופעמים לא רצה לצאת מהבית למשל שלוש שעות קודם מנחה לדבר שלוקח שעותיים לעשותו, וכשהיו מחשבים בפניו השעות ואומרים לו הרי יש עוד שלוש שעות וזה לוקח שעותיים, היה אומר 'לחץ'. וכך היה עושה הכל במתינות ואפי' כשהיה סועד ליבו היה עושה זאת במתינות בלא בהלה. וכך כל מהלך וסדר יומו היה באופן כזה. (וכמה פעמים אחר אמירת הושענות אמר דרך הלצי', כרם שאכלה בו התולעת, ארבה שחיסלו הלקש, וזית שנשל, לכל אלה יש תמורה, אפשר להביא ענבים משם וזיתים ממקום אחר, אבל רבוש"ע אם נתת בהלה בנפש, נפש מבהלה, מי יעמוד! וכשהנפש מבהלת אזי א"א ללמוד כמו שצריך וא"א להתפלל כמו שצריך).

ופעמים הרבה היה כותב לכל מני אנשים שחששו שעברו על איזה דין והיו בצער מזה וכו', והיה רואה רבינו שהם דברים שאין בהם ממש ע"פ ההלכה, שכל סערת רגשותיהם הכל היא עצת היצר לבלבל אותם מעבודתם ושעליהם להיות רגועים ושלווים לעבודתו ית'.

וכן ראיתי שכתב באיזה מקום דברים חריפים לאחד ששלח לו מכתב להתייעץ עמו ע"כ שחושש שמא עבודת ה' פלונית שלו היא מחמת סיבות שאינם לשם שמים אלא מחמת איזה סיבה, ועבודה פלונית מחמת סיבה אחרת. וכתב לו רבינו שהכל 'הלקאה עצמית' ועצת היצר לדכא האדם ולמונעו מהתורה והעבודה, ושימשיך בעבודתו [הדברים נכתבו מהזכרון ולא בלשון רבינו].

והדבר מפליא איך שלמרות שעבודת ה' שלו היתה עבודה מורכבת מאד וקשה מאד, מ"מ לא היה בלחץ בדברים אלו.

אל יבוש מפני המלעיגים עליו

היה עושה מה שחשב לנכון לעשות אחר שיקול הדעת ואז בעקשנות לא היה זז מזה כמלא נימא. וראוי לכתוב כאן דברים פשוטים, רבינו התחיל את עבודתו מגיל צעיר, הרבה לפני שהיה ידוע בגדולתו, והרבה פעמים היו חלק מהדברים שעשה שלא נשאו חן בעיני איזה אנשים, ומהם שהיו מלעיגים מדרכיו, והוא בשלו ממשיך בדרכי עבודתו, לא יסור ממנה. ואף בשנים מאוחרות יותר, כשאמרו לו מבני ביתו על הנהגה אחת שאולי כדאי לוותר עליה משום לעג השאננים, אמר: שילעגו, ובזה פטר וחתם הענין. ואל יטעה הקורא וידמה שמא בגדולתו לא נגעו הדברים אליו, ההיפך הוא הנכון, בכמה הזדמנויות היה ניכר בין ריסי עיניו שאותו לעג ואותם דברים שאונאהו, נשאם על ליבו, והסבו לו עוגמת נפש, ועכ"ז חזק עצמו שלא לוותר על שום הנהגה טובה שגמר בדעתו שכך נכון וכך ראוי לנהוג.

ואפשר להוסיף בזה גם דברים שחקרם רבינו לראשונה וכל מני חידושים שהציע וחלקם היה בגיל צעיר, ומזה נלמד שאל לו לאדם לומר מי אני וכי בשבילי חיכו אלפיים שנה שאחדש דין זה, הלא אעשה עצמי לחוכא ואטלולא. לא זו הדרך, אלא מה שחושב לנכון יעשה ויאמר מבלי לתת לבושה להשפיע עליו.

תורת חיים

נזכר כמה פעמים בזה המאמר שעיקר עמלו בלימוד היה עד שיהיה ברור לו האופן המעשי לקיומן של הדברים. וזו אינה רק תכונה בדרכי הלימוד, כי אם גם בדרכי עלייתו, כי את מיטב כוחותיו השקיע בללמוד ולקיים וממילא כל הזמן עסק איך עובדים את ה' במצוה הזו המבוארת בסוגיא זו, ואיך בדין הזה המבואר בסוגיא זו. ולא יפלא שכשהגיעו הדברים לקיומם המעשי היה כ"כ נלהב לקיימם בכל הידוריהם. וקשה לדעת מה קדם למה הרגשת חיובו לקיים כל המעשים או עבודת ליבונו כיצד לעשותם, ומ"מ הדברים הזינו וחיזקו זה את זה.

ופעם אמר לאיזה אברך שלמד בכולל קדשים שמ"מ ילמד הדברים להלכה למעשה. כך התורה הייתה אצלו תורת חיים כפשוטו, וגם מפני זה זכה שהחיים שלו היו חיים של תורה.

וזכורני שפ"א דיבר בלימוד עם אאמו"ר הגאון שליט"א באיזה ענין בהלכות ברכות ותו"כ הדו"ד חשב רבינו שאין לפסוק כמו שנהג עד היום בענין זה. ומיד לבשו פניו דאגה ואמר 'רגע, אז איך אני עושה מכאן והלאה'. דהיינו אין הדברים לפלפולא בעלמא אלא מיד אחר שנתברר שיש לשנות הפסק תיכף ומיד צריך ללכת ולסדר ההנהגה המעשית בזה מכאן והלאה.

ויתר דרכי עלייתו נוכל לראות בספריו 'שריד מעיר' ו'אני לדודי' הניכר מהם שכתבם לעצמו, ויותר מזה, כתב שם את עצמו.

ומתאים לסיים חלק זה בדברי הגר"י מאלצן זצ"ל בסו"ס פעולת צדיק לחיים תולדות מרן ר' חיים אריה ליב זצלה"ה מסטאויסק [העתיקו רבינו בפתיחה לספר 'צבי לצדיק'], אשר נראים הדברים כא' נכתבו על רבינו, וז"ל:.... אמרתי אני עם לבי אין אני בוכה חלילה בגלל שנפש הצדיק הזה נאצלה מן הבורא ית' בכוחות גדולות ונפלאות ונפשי בכוחות חלושות ודלות, כי החקירה הזאת היא חוץ לגבול בית אדם כו', לא ע"ז תלונתי חלילה, אכן אני בוכה על ראותי הצדיק הזה רץ כאחד הצבאים אל מערכת השלמות, ובכל עת ובכל רגע הוא מרחיב כוחות ותכונות נפשו עד הקצה, ואני שוכב בתרדמת העצלות וכו'. ועל כזה אז"ל חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, שאין הכוונה להגיע למעלת חכמתם שזה אי אפשר. אך בשקידת התורה, בשמירת פיו, במענה רך, בתיקון המידות בשימת עין על דרכיו, בחריצות לעיין בכל דין המזדמן עד מקום שידו מגעת ולהיות מתון בהוראה וכיו"ב, בכ"ז יוכל כל איש להגיע למדרגה היותר גבוהה, ואחר כ"ז ועוד יגיע למעלת הקדושה שהיא מתנה מן השמים וכו'. ע"כ.

יב. מכבד את המועדות

ענין המועדות ומצוותיהן היה אצלו אחת העבודות הגדולות והחשובות, ויעידו המסתופפים בצילו שהיה נעשה כמעט כאדם חדש במועדות, ובימי זקנותו היה נראה כאילו נהיה צעיר בכמה שנים עם הכנס החג. ובשנתיים האחרונות כשהיה מצבים שגברה חולשתו ולא ידעו, ואף הוא עצמו היה ירא, כיצד יוכל לעשות כל רובי עבודתו בימים אלו, תיכף משהיה נכנס החג היה כא' מבריא ועובד ה' בכל עוז.

שואלין ודורשין בהלכות החג קודם החג

היה מכין עצמו קודם לכל מועד ומצוותיו ע"י שהיה חוזר ולומד הלכות המועד ההוא, ממשמש בדברים מחשבים ומסדרים ומוציא פנינים חדשים [ובכלל זו אחת מתכונותיו שהיה מתחדש כל הזמן, ומלבד תוספת הידורים והנהגות, היה יכול אחר שחזר על הדברים ואחר שהתגלו לו סברות או שיטות חדשות לשנות דברים שהיה נוהג בהם עשרות שנים]. כמו"כ היה לומד לפני כן בספרים קדושים המעוררים על זה המועד ומצוותיו.

היה חווה כל מועד ומועד לפי צבינו ממש, לכל מועד הצביון המיוחד המתאים לו בלבד, ובבואי לנסות לתאר דבר זה ראיתי שכמעט בלתי אפשרי לעשות כן כי דבר זה הקיף כל מעשיו וכל ישותו באותם ימים, ממש היה מזגו משתנה לפי העת והזמן.

ובס"ד זכינו שרבינו עצמו, כבדרך אגב ובכעין פליטת הקולמוס, כבר תיאר וביאר הדבר בשני מקומות (בכת"י). האחד במאמר שכתב על שמחת יו"ט [בהזכירו את הגאון רבי יצחק מפטרבורג שסופר על גודל עבודתו ויראתו בימים הנוראים ומאידך על שמחתו בחג הסוכות] וז"ל רבינו: וזה מראה על כנות מצביו הנפשיים שאין לו מדיליה כלום אלא הכל מודרך ע"י אור האלקי הנשפע בכל זמן ומועד מזמני הקודש כפי תכונת הזמן ומתקבל ע"י עבדיו ית"ש הדבקים באור אלקי זה, ואז תכונת נפשם נעשית מותאמת לאור ההוא אם לשבת ואם לחסד.

והשני בתוך דבריו באיזה תשובה בהלכה, וז"ל: ...אבל בליל פסח הקדוש שבו מאירים מאורות עליונים בעצמה רבה בדרך נס, כל אחד ואחד מהמשתוקקים להרגיש, מרגיש זה בנשמתו, וזה ממריץ אותו לרצון עז לקיים אז כל דבר ודבר בלכתחילה גמור. ע"כ.

ודבר שפתיים אך למחסור.

אחר המעשים נמשכים הלבבות

וכיון שלימדנו רבינו שכל אחד יכול להגיע לכל מעלה יש חשיבות לציין דברים שגם הם העלוהו למדרגה זו [מלבד מה שכל עצם מדרגתו הכללית גרמה לזה. ולעיל כבר הוזכר ההכנות שלו קודם החג. ועוד כתב רבינו באותו מאמר שיש להתפלל לפני ה'ו"ט שיזכה לקיים מצות שמחת יו"ט. ולהלן תתואר עוד עבודה בימי המועדות שגם היא משפיעה על הלבבות].

מהדר היה רבינו במיוחד לקיים את כל הדברים המעשיים היוצרים את צבינו המיוחד של אותו מועד ואותו זמן. למשל עורר בכמה מקומות על כך שאנשים אינם נזהרים בדינים מפורשים של שמחת יו"ט כבגדים מיוחדים ליו"ט ומתנות לאשתו והילדים, ועכ"כ הפליג בזה שכתב באיזה מקום שכיון שדין שמחת יו"ט הוא דאורייתא כל שבעה משא"כ ד' מינים, ע"כ מי שאין כספו מצוי, יקנה ד' מינים כשרים כדין ובשאר יקנה בשר ויין ומתנות לאשתו וילידים.

והנה כמה מילי מילי קטני מדברים אלו,

בת"ב היה ישן כשאבן תחת מראשותיו, והיה לובש כובע מרופט המיוחד לת"ב. אחר גמר התפילה שבלא"ה היתה לוקחת אצלו זמן רב, היה ממשיך לקונן לבד על חורבן בית אלקינו.

בסוכות היה עושה זכר לשמחת בית השואבה כל יום [מלבד ליל הושענה רבא אז היה יורד לסוכת ביה"כ ואומר שם התיקון] והיו מתקבצים תלמידיו ומקורביו והיו אומרים פרקי תהילים ושרים בין פרק לפרק וכו'.

במשך שנים הרבה היה מספר בליל פסח במדרשים מיציאת מצרים כל הלילה בביה"כ ירחי כלה. ובליל שביעי של פסח היה לומד המכילתא מעניני קריעת הים (ויש לו על גליון המכילתא סימן שעשה בכל שנה ושנה עד היכן מגיע כחמישים שנה!) ואח"כ היו אומרים שירת הים בצוותא.

מכניסת חודש אדר היה שותה כוסית יין כל יום, לקיים מה שנאמר משנכנס אדר מרבין בשמחה.

מערב ר"ח סיון ועד אחר אסרו חג היה מכוון באופן מיוחד בתפילה בכל מקום שמדובר בו אודות לימוד התורה והיתה לו רשימה של עשרים ושתיים מקומות כאלו על סדר התפילה [ע"פ ספר חמדת ימים פ"א משבועות, ומה שהיה זה עד אחר אסרו חג הוא למ"ד בז' נתנה תורה].

יום לפני ערב יו"כ היה קורא כל הקרבנות שבתורה, ונשלמה פרים שפתינו. וכן הלאה עשרות ומאות דברים 'קטנים' שהיו יוצרים צביון מיוחד לכל יום ויום. וכידוע שהקדיש חיבור מיוחד לעניין זה ונקרא אוצר נחמד, עיין עליו.

התנאה לפני במצוות

כבר נכתב הרבה על דקדוקי והידורי המצוות של רבינו ולכן אין מן הצורך לכתוב מזה. רק בעניין דומה לזה והוא שכל המצוות היו אצלו עסק שלם. וכדי לשכך את האוזן אפשר למשול בזה משל; ההבדל בין אדם רגיל המקיים את המצוות לרבינו הוא כהבדל בין אדם הנכנס למכולת שכונתית לקנות כמה מוצרי מזון, לאדם שהולך לקנייה חודשית בסופר הגדול. לכא' שניהם קונים מצרכי מזון, אלא שיש הבדל גדול. הראשון נכנס למכולת כבדרך אגב, קונה כמה מצרכים בצמצום שווה שם זמן קצר ובקושי זוכר שהיה שם. השני בא לסופר כדי למלא ביתו לכל החודש, הוא מפנה לו זמן לקנייה הגדולה, מכין מקודם רשימת קניות ארוכה, לוקח עגלות בכניסה ושווה שם זמן רב וממלא את עגלותיו מכל טוב הארץ.

כן היה רבינו בעסק המצוות, הכל היה בתכנון מוקדם עם זמן פנוי. ובעיקר עם 'עגלות', הכל היה בשפע ברחבות ובגדלות, היה לוקח כמה אתרוגים מזנים שונים והיה מדליק שתי חנוכיות בפתח הבית ובפתח החצר, היה מתכונן לימים הנוראים כבר מט"ו באב ותקיעות השופר בר"ה היו מעמד גדול של חזרות בלי סוף תוקע ומריע ותוקע ומריע, בפסח היה מכוון לפני כל אכילת מצה שאם יש מצוה כל שבעה הרי הוא רוצה לקיים המצוה, ובסוכות לא יצא מהסוכה כ"א רק לדברים הכרחיים. וכן הוא גם במצוות היומיומיות כגון מה שהיה מניח שש זוגות תפילין ומעוטר בהם כל היום, ובפתחים שא"א היה להכריע באיזה צד לשים המזוזה היה שם שתי מזוזות [לאחרים לא היה מורה כן ואכמ"ל בזה] ועוד דברים רבים א"א להאריך.

ובעיקר היה מגיע עם 'רשימות', רשימות של תילי תילים של הלכות ורשימות של הידורים ודקדוקים, והיה מעמיס הכל על עגלת המצוות שלו שהיתה מתמלאת על גדותיה מכל טוב הארץ.

ופעם בערוב ימיו כשהיה חלש הציעו בפניו כמה ממקורביו שישמע קריאת התורה באיזה מנין רגיל [היינו שלא במנין שלו, אך לא היה זה מנין מזולזל ח"ו, אלא מנין ישיבתי], ואמר להם הס"ק 'מי שרגיל לאכול בהילטון - לא יכול לאכול בבית התבשיל' - היינו הרגיל לשמוע קריאה"ת במנין שלו שיש שם קריאה מיוחדת ומדוקדקת בתכלית הדקדוק - ה"הילטון" של עובד ה', אינו יכול לשמוע קריאה בדקדוק רגיל.

ג. ר' שריה מחייב את כל הדור כולו

כמאמר הגמ' (יומא לה) הלל מחייב את העניים ור"א בן חרסום את העשירים ויוסף את הרשעים, ניתן לומר ר' שריה מחייב את הדור שלנו.

כבר עמד ע"ז אאמו"ר הגאון שליט"א בהספדו בעת מסע הלוויה, שרבינו עשה הכל לבד בעצמו ובעשר אצבעותיו, ועל מצבתו ניתן לכתוב 'הילד מרחוב הירקון שהפך לגדול הדור'. רבינו גדל בבית פשוט מבחינה תורנית, אמנם היו בעלי צדקה גדולים והחזיקו תורה ולומדיה, אבל מ"מ מושגים היו מצומצמים, ולא זו אף זו שגדל בבית תפנוקים, ולא ייסרו אביו לעשות שום דבר בעצמו, שהכל נעשה ע"י אנשי הבית הממונים לכל דבר, ולא זו אף זו

שגדל בתקופה שמחוץ תשכל חרב החילונית ומחדרים אימת המחטורות. רבים רבים סרו מהר מן הדרך, ואחרי כל זה, כמה גדולים מעשיו שעלה ונתעלה והגיע להיכן שכיום כולם מכירים אותו 'רבי שריה'.

ואם תאמר הניחא הצעירים אבל הזקנים כיצד יוכלו להתחיל מעתה, ראה מש"כ בחיבורו 'שריד מעיר' [נדפס בסוף ספר 'צבי לצדיק' שבהוצאת רבינו] בענין זה, שאדרבא האדם הבא בימים ודאי צריך לסדר ימיו באופן של עבודה תמידית יום וליל לא ישבותו שהרי קרב היום שבו יצטרך ליתן דין וחשבון.

סולם מוצב ארצה

בל ישגה הקורא בדמיונו שאם אלה הן הנהגותיו הנפרטות לעיל, מן הסתם היה רבינו אדם מנותק ושפתיו חתומות כדי שלא יוציא דיבורים אסורים ולא יכנסו מאכלים לגופו, לא כך הוא, כל הסובבים אותו יעידו שהיה נראה ומתנהג כאדם רגיל לחלוטין, היה אדם מאיר פנים [מקורביו היו שהגדירו אותו אדם 'מתוק'], ידע את כל אשר נעשה, בכה בדמעות על צרת השני ושמח בשמחת השני, וידע נסיונות הדור וצרותיו. היה מנהל בעצמו את חשבונות הבית וכו'. לא נשא משרה תורנית כל שהיא ולא היה לבוש בבגדי רבנים, לא היתה לו 'חצר' ורוב ימיו לא היו לו שמשים [עד שהזקין].

רבינו חי את מציאות החיים הרגילה של ימינו, ובתוך המציאות הרגילה הזאת גדל למעלות נשגבות 'ראשו מגיע השמימה' וזכה לקדש כל פעולותיו כולל פעולות החולין שאדם נזקק להם בעולם הזה, ממש 'בכל דרכיך דעה'. וע"כ כל מי שראה אותו יכול היה לראות בחוש מה שרבינו היה מעורר תמידים כסדרם; שכל אחד, בכל מצב, יכול להגיע לדרגות של גדולי וקדושי עליון מדורות עברו, וכמש"כ הרמב"ם שכ"א יכול להגיע לדרגת משה רבינו.

וראוי להרחיב בענין בכמה דוגמאות, ראש וראשון לגבי שמירת הלשון שלו שכידוע היה בזה חד בדרא [ראה להלן פרק 'שמירת הלשון'], זאת למודעי שלא היה רבינו אדם מסוגר ושתקן, אלא היה מעורב עם הבריות, והיו זמנים של שיחת חולין של ת"ח וכו', אלא הכל עשה בחכמה ובתבונה כדי לא להכשל; היו שגורים על לשונו סיפורים מעניינים מגדולים מדורות עברו, מדרשים ונושאים מעניינים בהלכה ובאגדה וכו' ובהם היה מקיים שיחותיו. וכמו שכתב באיזה מקום שהעצה לשמירת הלשון היא לא לשתוק אלא אדרבה לדבר כל הזמן בדברי תורה וכו'.

ועי' גם בחיבורו 'שריד מעיר' שכתב שם שצריך לעבוד את השם בכל ענפי התורה והעבודה, וא' מהדברים שמונה שם הוא לחקור בתכונות אנשים ומעשיהם כדי לדעת איזה דברים לרחק ואיזה לקרב [והוסיף שם שזה צריך לבא בשילוב עם לימוד זכות, עיי"ש שכהרגלו משלב וחורז כל המידות כולם, גם הנראות כהפכים, לידי יצירה אחת נאה ומתוקנת], ואכן היה לו חוש ביקורת, לפעמים אף חריף מאד, וידע מה לרחק ומה לקרב, אלא שלא נתן לזה ביטוי חיצוני.

עוד יעידו כל מקורביו איך שידע הכל ממש כפשוטו, ואף שהיו אנשים נזהרים מאד מלדבר לידו דיבורים אסורים, מ"מ ממה שהיו מתייעצים עמו וממה ששמע איזה ידיעה כאן ואיזה שם הוציא דבר מתוך דבר וידע מכל אשר נעשה, כולל דברים שא"א להאמין שידע.

ופעם אחת אירע בציבור היראים איזה מעשה נורא שהשתיקה יפה לו, ובאותו זמן תו"כ שדיבר רבינו עם כמה מתלמידיו על איזה נושא, הליט לפתע פניו בידו בזעזוע ואמר היה צריך לגזור תעניות ציבור על מה שאירע, ועמדו תלמידיו משתוממים מהיכן ידע רבינו ע"כ, עד שא' אמר ע"ז שרבינו הוא 'בעל החלומות' [מיד אח"כ הסביר רבינו למה לא היה לשון הרע במה שאמר].

ובענין התעניות יש לציין שא"א היה לראות על רבינו אדם מסוגף באופן כללי כלל וכלל, אלא מלבד רובי צומותיו היה מתנהג כאדם רגיל לגמרי, ובפרט בשבת היה מרבה באכילה, כגון שהיה עושה קידוש בבוקר על מזונות ואח"כ היה עושה הפסקה ואוכל סעודת שחרית של שבת, ואחת מסיבותיו הייתה משום עונג שבת. ועד שהזקין היה הולך בעצמו ביום שישי לקונדיטוריה וקונה עוגות לשבת, וכמובן שלא איש כמוהו יוותר על דברי רמ"א בס' רמ"ב שיש שכתבו שבמקצת מקומות נהגו לאכול מוליינת בשבת, והיה מקיימו באכילת מאכל הנקרא בורקס.

ובענין שקידת התורה יש לציין, דאע"פ שהיה מנהל כל ענייני המניין שלו, הוא עצמו היה הגבאי ומנהל הכספים וכו', והיה מנהל קופת צדקה לעניים ועוד דברים, מ"מ היה לומד יום ולילה לא ישבותו.

ומה נאים עליו דברי הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (פ"ה הי"א) וז"ל: וכן אם דקדק החכם החכם על עצמו והיה דבורו בנחת עם הבריות ודעתו מעורבת עמהם, ומקבלם בסבר פנים יפות, ונעלב מהם ואינו עולבם, מכבד להם ואפי' למקילין לו, ונושא ונותן באמונה וכו' ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה עטוף בציצית מוכתר בתפילין, ועושה כל מעשיו לפנים משורת הדין, **והוא שלא יתרחק הרבה ולא ישתומם**, עד שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבים אותו ומתאווים למעשיו, הר"ז קידש את ה' ועליו הכתוב אומר: ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. ע"כ

והוא אשר נכתב מתחילה רבי שריה מחייב הדור שלנו כולו. ותכתב זאת לדור אחרון שאנו ראינו בעינינו אדם שכל הליכותיו כביכול רגילות לגמרי כאחד מאתנו ממש, וזכה להגיע לדרגות של קדושי עליון מדורות שלפני פנינו, וממנו יראו כולם וכן יעשו.

וראוי עוד לכתוב כאן שהיה מייקר מאד את המושג 'אברך' גם הכביכול 'פשוט' שאין לו משרות וכדו', ובהסכמותיו נמצא הרבה 'אברך' כתואר כבוד ויקר. ומעשה היה שנכנס אחד לרבינו ושאלו רבינו למעשיו וענה הלה 'סתם אברך', נזדעק רבינו מיד בקיצור לשון כדרכו: סתם ?? אברך!!!

יד. שמירת הלשון

לשון הרע ומחלוקת

ידוע שהיה חד בדרא בשמירת הלשון על כל ענפיה. והיה כלול בזה זהירות מלשון הרע, וכפי שהעיד ע"ע שבשנת תש"ד קנה ספר חפץ חיים ולמדו, ומשנת תש"ה! לא דיבר לשון הרע. היה זהיר מאד מדיבורי רכילות והיה בורח כמו מאש מכל עניני מחלוקת.

ובענין זה יש להוסיף שדברי רבו הרוחני הגה"ק ר' הירש מיכל שפירא זצ"ל שהמבוקש מיראי ה' לקבץ כל הדברים הטובים מכל החוגים שבכלל ישראל, היו נר לרגליו. לא שייך את עצמו לשום חוג או מפלגה רק למפלגת עובדי ה', וכל המדד שלו לבחון אנשים לא היה לפי שיוכם או מלבושם אלא רק לפי מידת היראת שמים וקיום ההלכות.

דעת תורה והלכה צרופה ללא תערובת

מכל חוג ועדה לקח הדברים הטובים וזרק הדברים הרעים, וכמו שכתב בהקדמתו לספר צבי לצדיק שבהוצאתו, שדברי הגרצ"מ שפירא זצ"ל לקבל מכל חוג ועדה דרכי עבודת ה', הם 'כמובן אחרי עבור בכור הבחינה אם הם עונים לגדרי ההלכה, הקבלה האמיתית, וגדר מידת חסידות'. ומחמת כל זה עלתה בידו שגם דעותיו היו מורכבות והיה מחזיק בענין זה כחוג זה ובענין זה כחוג זה, וכל דעותיו היו שקולות רק לפי דעת התורה ללא שום תערובת של שיון החוגים, ודלא כרובא דאינשי המשייכים עצמם לאיזה חוג ואז מאמצים כל הנהגותיו ודעותיו הטובים עם הרעים.

ודוגמאות לדבר; בדרך 'דין האמת' בשם ומלכות על גזירת הגיוס, ומצד שני היה עושה 'מי שברך' לחיילים בזמני מלחמה. כמו"כ היה אומר תחנון ב'יום העצמאות' אפי' כשיש ברית, ומצד שני הרעיש בתפילות ותחנונים לביטול הגזירה של הגירוש מגוש קטיף. וכן ע"ז הדרך רבו מספור. וכפה"ג גם מחמת זה היה בקי ומעיין בכל ספרי הפוסקים מכל החוגים והעדות, כפי שיראה כל רואה בספריו. ואף זאת שאף פעם לא היה 'משוחד' בפסיקת ההלכה מחמת שמו או חוגו של הפוסק.

תל שכל פיות פונים אליו

עוד נקודה יש להוסיף בענין זה, שזכה להיות רב של כלל ישראל, הן בלימוד ופסקי ההלכות שכאמור היה פוסק לכל עדה ועדה כפסקיה, הן במנהגים, והן בדרכי העלייה שהיה מקבץ הדברים הטובים מכל סוגי הספרים מכל העדות בעניינים אלו, והיו מסתופפים בצילו ושתו מימיו וקיבלו פסקיו כל הפלגים של השומרי תו"מ, מנטורי קרתא ועד דתיים, ובכל עדה ועדה כל הפלגים של אותה עדה.

ואחת ההשתקפויות היפות והנהדרות לדבר זה, הוא מניין התפילה שלו בימות החול בשבתות במועדים ובימים נוראים, שהיו מתקבצים שם אנשים מכל החוגים והעדות. ואנשים שבחיי היום יום יש להם מחלוקות עצומות ונוראות אחד עם השני מחמת שייכות החוגים הפלגים והעדות, עבדו שם את ה' כאיש אחד בלב אחד.

ומחמת כל זה זכה שגם בפטירתו 'ויבכו אותו כל בית ישראל'.

קדושת הדיבור

היה מקפיד שלא לדבר דברים בטלים כלל, ואף לעת זקנותו שמטבע הדברים נזקק לדבר יותר בכל מני עניינים היה נזהר מזה בכל מאודו. ובתקופתו האחרונה שהיה חולה היה מגיע לעיתים חד מתלמידיו והיה משוחח עמו על כל מני שיטות נדירות ומנהגים נדירים ומעשי גדולים וכו' כדי לשמחו, וקרה שהרגיש רבינו שהלה חרג מדיבורי תועלת ותיכף הפסיקו: 'דברים בטלים'!

ובפרט היתה מגונה אצלו מאד מידת אנשים שפיהם פתוח לרווחה לדבר ולדבר בלי הפסק [אפי' שאין בדברים דברים האסורים], והיה תמה אין 'מדברים ומדברים בלי אתנחתא ובלי סוף פסוק'.

ובאיזה מקום בכת"י כתב רבינו כמה מעשים מגדולי ירושת"ו, וכתב שם על הגרי"מ טיקוצ'נסקי זצ"ל שפעם בא איזה רב לדבר עמו באיזה עניין, ואמר לו הגרי"מ שמאחר שהגיע לגיל שבעים הרי הוא סופר ומונה כל רגעיו לעבודת ה' וללימוד תורה ולכן לא יוכל לדבר עמו סתם דיבורים. והוסיף שם רבינו 'ואשרי האדם שמנהיג עצמו במידה זו גם בהיות בגיל שלשים וארבעים כי ימינו כצל עובר וכחלום יעוף. ואין לנו שום דבר עומד לעד כי הכל הבל חוץ מתורה ועבודת ה'".

כמו"כ בשבת קודש לא היה מדבר דברי חולין כלל וכלל, ובני ביתו ידעו כבר את כל רמיזותיו ותנועותיו והבינו מה רצונו מבלי שהיה מדבר. וכך בסעודות השבת מלבד הקידוש והזמירות ופרקי המשניות שהיה לומד בסעודה היה שותק כל הזמן, וניכר שהיה שקוע במחשבות, ומדי פעם היה אומר איזה פירוש על פרשת השבוע או חידוש וכו' שחישב במחשבתו.

וכמו"כ כמה שעות לפני פטירתו בליל שבת קודש מטו"מ ביקש שיביאו רופא לביתו, והרופא אמר שיבא עוד זמן מסוים, וסבא רצה לומר למקורב שהיה לידו כי הוא מרגיש שכעת מצבו קריטי ויש להביא הרופא מיד, אבל כ"כ היה מורגל שלא לדבר כלום בשבת אז סימן הכל עם תנועות ידיים, וסימן למקורב עם ידיו שאם הרופא לא בא אז שייקחו אותו אל הרופא.

מוות וחיים ביד הלשון

ראה בשמירת הלשון לכל ענפיה מפתח לעלייה בכל התחומים, וכל פעם שהיו שואלים אותו מה אדם יקבל ע"ע או במה יתחזק היה אומר 'שמירת הלשון'. ואמר שאם אין שמירת הלשון אין כלום. גם בפנקסי קבלותיו, כשהיו קבלות בעניין ביטול תורה, היה כותב תו"כ הדברים קבלות לזהירות מדברים בטלים. גם כתב בכמה מקומות שזהירות מזה מועלת גם לענייני קדושה.

כמו"כ היה מדבר הרבה עם קיצורי מילים תנועות ידיים ורמזים וכו' כדי להמנע מלהגרר לדיבורים אסורים, והיה עושה הכל בחכמה שהיה נראה כאי' מדבר ממש ולא שמו לב כלל למיעוט דיבורו. ודבר זה נוכחתי מזמן מסוים שבו החילתי לתמלל ולעלות ע"ג הכתב את הדברים ששמעתי ממנו, ונוכחתי לראות ששיחות שלימות התקיימו כמעט ללא מילים. וכפה"ג לא באו אצלו הדברים בקלות, ופנקסי קבלותיו יעידו, ששם אפשר לראות איך שהיה מקבל ע"ע קבלות בעניין שמירת הלשון שנה אחר שנה, גם עשרות שנים אחר שכבר לא נכשל בלשה"ר!.

טו. אין מלכות נוגעת בחברתה

אחת העבודות הגדולות של רבינו היה השילוב של כל חלקי התורה והעבודה מבלי שא' יבא על חשבון השני, לא היתה באה עבודת התפילה על חשבון עבודת שקידת התורה ולהפך, לא לימוד המוסר ע"ח התורה ולא דקדוק המצוות ע"ח בן אדם לחברו, וכן הלאה ע"ז הדרך ולא אוכל לפרטם כי רבים מאד המה, ורק כמה ניצוצות בעניין זה.

הנה שורה אחת נפלאה מאד מתוך דברים שכתב רבינו לגבי ליל הסדר [מתוך הגדת 'מחשבת בצלאל' מתורתו של רבינו, העתידה לראות אור אי"ה לקראת פסח הבעל"ט], 'אף שבכל השנה יקבע האדם לעצמו מידה שלא לבקש מאחרים כלום רק יעשה הכל בעצמו מ"מ בלילה זו יעשה [עורך הסדר] להיפך, יבקש הכל מאחרים, אך יזהר שלא יכשל בשימוש בכהן ובת"ח, ובפרט שלא יכשל בלאו של לא תרדה בו בפרך לדעת רבינו יונה'. ע"כ דבריו. ואין מן הצורך להוסיף עליהם כלום כי משפט קצר זה משקף היטב את אישיותו המיוחדת של רבינו בעניין זה, הן במיזוג ההלכות והן במיזוג שבין ב"א למקום לב"א לחבירו.

וזכורני מעשה שאירע זמן קצר לפני פטירתו; מאז פטירת הרבנית ע"ה היו בנותיו מכינות לו המאכלים, ואחת מהן הכינה לו איזה מאכל שהיה לו בו ספק ברכות ולכן אכלו רק בתוך סעודת פת. ואיזה פעם הגשתי לו מאכל זה שלא תוכ"ד סעודת פת, ואמר לי שאינו אוכלו אלא בסעודת פת, ואז הוסיף: מחר אני יאכל סעודת פת ואז אני יאכל מזה ותאכל גם אתה מזה כדי שהבת שהכינה לא תעלב אם ישאר. אשרי עין ראתה אותו בהיותו זקן ותשוש כח שלא מניח מקומו ולצד שחישב כדרכו כל ההלכות, לא הסיח דעת גם מהלכות ב"א לחבירו ודאג לבתו, שלא תצטער.

טז. מזכה הרבים

הרבה מעבודת חייו של רבינו היתה זיכוי הרבים, וכמדומה שכל מטרת חיבור ספריו בהלכה בקבלה ובהתעוררות וכו' היה משום זה, הכל עשה לעורר לב כלל ישראל לתורה ויראה ולמען ידעו את הדרך ילכו בה. וממש ביזה עצמו על דברים אלו בכמה וכמה דברים. והיה מעורר הרבה על הלכות שאדם דש בעקביו ונמנעים מלקיימם או שלא מקיימם אותם כהלכתם. וראו עליו שמחה גדולה כשהיו אומרים לו שהתחזקו מספרו פלוני, או שאיזה איש או שבאיזה מקום התחילו לדקדק באיזה הלכה מחמתו. ובצעירותו היה מפרסם מודעות ודפים על כל מני עניינים בעילום שמו.

כמו"כ עיתים שהיה מפיץ דפים עם הלכות מצויות והנהגות לאותו זמן, בערב יו"כ הכילו הדפים סדר התרת נדרים לנשים, בשנה מעוברת הלכות בדיקת מזוזות [כפי המנהג לקיים דין בדיקת מזוזות פעמיים בשבע שנים, בכל שנה מעוברת], בערב פסח שיעורי היום ובשובבי"ם רשימה של דברים הצריכים חיזוק בימים אלו.

אחד מספריו, 'ובכן צדיקים' יקרא, חלקו הגדול מכיל אסופה מהנהגות גדולים וצדיקים בימים הנוראים וההכנות אליהם. יהיו שיראו באסופה כזו משום פחיתות ערך, אך לא כן רבינו שבא לעורר כלל ישראל כולו ללא הבדלי חוג או עדה, וע"כ אסף בכל מכל כל, וכך כל אדם מכל חוג, כל אחד לפי שורש נשמתו ודאי יתחזק מאיזה משהו בספר הזה ויסגל לעצמו איזה הנהגה טובה ממנו. ועובדת היותו של הספר הזה מבוקש מאד היא תוכיח שהשיג את מטרתו, ואכן זכה רבינו לחזק ולרומם אנשים לאלפים מכל העדות והחוגים.

כמו"כ כשרצה לעורר להניח תפילין כל היום כולו, וכמו שכתב הגר"ח מואלוז'ין בשם הגר"א שאילו היה בכוחו היה מסובב בכל קהילות ישראל להחזיר עטרה ליושנה שיניחו תפילין כל היום, וחיבר רבינו ספר עם כל ההלכות המצויות למניחים תפילין כל היום, הכניס שם פרק שלם שבו אסף מקורות ממקומות שונים על חכמים שהניחו תפילין כל היום, כדי לחזק העניין ולהראות שיש כזו תופעה נפוצה של אנשים שמניחים תפילין כל היום.

יז. גילויים

לפני בואנו לדבר מעניין זה חשוב מאד להדגיש שככלל לא הילך רבינו בנסתרות ובמופתים וכדו', לא היה מגלה עתידות ולא היה מבטיח הבטחות, מלבד כמה דברים שידענו שראה בהם כעין גילוי שמימי. וראוי להביא בזה רק קטע אחד מתוך ספרו לנפש תדרשנו [פרשת שופטים] וז"ל: נביא מקרבך וגו' ככל אשר שאלת וגו' לא אוסף וגו' נביא אקים וגו'. מבואר בפסוקים אלו כי ענין הנביא שניתן לישראל להשמיע דבר ה' הוא רק אחר שאמרו ביום הקהל לא אוסף לשמוע וגו', ואם לא היו מפחדים ממעמד רם ונשא זה שבאמת היה בכוחותם לסבלו וכו' אז היתה נשאת ההנהגה באופן תמידי כדוגמת הגילוי שהיה במעמד הר סיני והיה דבר ה' בא בגילוי בכל עת לעמו בהתגלות כבודו כדוגמת יום המעמד וכו'. ויוצא לנו מזה מוסר השכל דאין לאדם לפחד כלל וכלל מלעלות למדרגות גבוהות ונישאות בעבודת ה' באמרו שעדיין הוא אינו ראוי ושאר הבלים כאלו הבאים לו מטענת היצר וכו', ואדרבה אם יתקרב הוא לבורא ית"ש, יתקרב הבורא אליו, כמים הפנים לפנים בגילויים גדולים ונפלאים כפי מצב ובחינת המתקרב וכו'. ע"כ. וידוע לכל תלמידיו ומכריו שמה שכתב רבינו בספריו לא לעצמו כתב אלא את עצמו כתב.

ואנחנו לא נדע למה זכה רבינו 'כפי מצב בחינתו' ומי יעמוד בסוד קדושים, אמנם בכל המאמר הזה שזורים דברים שהרי הם כמראות אלוקים ממש [ראה גם לעיל פרק יב בחלק 'אור אלוקי']. עוד ידוע מה שאמר לכמה מתלמידיו שאמנם אין דרכו בנסתרות אבל חוש אחד יש לו, שאם בא מישהו לפניו הוא יכול לראות אם הלה התפלל היום אם לאו [וכמדומה שאמר להם 'לא צריך להיות טיפש', ואולי אמר שיכול לדעת באופן כללי מצבם הרוחני. וכמובן שאף פעם לא אמר למישהו איזה דבר ע"פ זה].

יח. צדיק בדרכיו, חסיד במעשיו

עניין דקדוק המעשים ההלכה והמצוות היה אצל רבינו בדרגות גבוהות בלתי מצויות ובלתי נתפסות והיו בזה כמה חלקים.

נר לרגלי דבריו

החלק הראשון שהיה מקיים כל דברי השו"ע שבכל מקום, מהגדולים ביותר עד הקטנים ביותר שאדם דש בעקביו, מבלי שום עיקולי ופישורי, וכמו שהיה מעורר על הלכות רבות שנשתכחו משום מה אפי' מבין בני התורה, כהשתחויה בכניסה לביה"כ (שהובא בשו"ע כבדרך אגב בס' קנ"ס"ה) וביציאתו (רמ"א סוס"י קל"ב) ונתינת צדקה קודם התפילה, הלכות בית המרחץ כגון מי קודם בכניסה ויציאה שם ואיזה מנעל ובגד פושטים ומלבישים קודם [ואף בימיו האחרונים כשהיו עוזרים לו להתלבש או לפשוט בגדיו או מנעליו, היה עומד על המשמר שקודם להלביש ולנעול צד ימין, ובפשיטה קודם שמאל]. ועוד רבות ולא אוכל לפרטם כי רבים המה. והיה מלבן סוגיות אלו ממקורותיהן כהסוגיות החמורות שבש"ס, ומוציא ומחשב תילי תילים של הלכות למעשה בכל דבר ודבר.

חסיד במעשיו

החלק השני שהיה מהדר לעצמו לצאת כפי כל השיטות וכל החשבונות שעולים מהם [אמנם היה מקרים שהיה מכריע אף לעצמו כאיזה שיטה, ולא אדע הכלל בזה. עוד חשוב להדגיש שהיה נוהג כן לעצמו אבל לאחרים היה מורה כפי עיקר ההלכה], וכבר הובא זכרון חלק מהדברים בכמה מקומות במאמר זה.

צדיק בדרכיו

החלק השלישי שהיו כל מעשיו מכוונים ומחושבים לקיים רצון הבורא ית'. באיזה מקום כתב רבינו שהרוצה להתנהג כפי המחויב בכל רגע, יחשוב כאילו יש סביבו אנשים הרושמים כל הנהגה וכל דבר שעושה ואח"כ יציאו מזה ספר ויכתבו כל הנהגותיו ויכתבו 'היה נוהג לדבר לשון הרע' וכו' [ע"ד דברי הגר"ח מואלוז'ין].

ונאה דורש נאה מקיים שהיה אפשר לרשום כל מעשה שלו ולראות בזה הלכות והנהגות וכו' וידוע היה בין תלמידיו רבינו לרשום כל דבר ודבר שרואים, כי כל דבר הוא הלכה, וגם אם אין מבינים כרגע או לא שמים לב, אח"כ יתבררו הדברים כהנהגה מכוונת.

ודוגמאות לדברים הנראים כהתנהגות רגילה אך היו מכוונים בדוקא, היה הולך לישון אחרי חצות כדי להיות ער בנקודת חצות כפי שהפליגו בזה המקובלים, ולומר תיקון חצות. והיה קם בשלוש וחצי לפנות בוקר שיהא הוא מעורר השחר. היה מקפיד לישון בליל שבת, ע"פ הרמ"א שהרגיל בשנת הצהריים בשבת אל יבטלנו א"כ כ"ש הוא בשנת הלילה. או שהיה עושה קידוש ביום השבת על עוגות ואח"כ עושה הפסקה ואז אוכל סעודת שבת, וזה כדי

להרבות בברכות בשבת כבסי' ר"ץ וכן לעונג שבת. וכך כל דבר ודבר היה מכון אצלו עד שאפשר לומר שכמעט לא היתה אצלו פעולה שנעשית שלא לצורך.

כל מעשיך בספר נכתבים

ולחביבות הדברים ולהמחשתם יובאו כאן מקופיא ומבלי מקורות כמה עשרות הלכות, הנהגות, נוסחאות ודקדוק, בנגלה ובנסתר וכו' היה אפשר להוציא למשל מסעודת פת שלו [הסתייעתי בדברים מחיבור 'דרך ישרה' הנהגות רבינו זצ"ל]:

הנהגות קודם הסעודה וצורת הנטילה; א. מקפיד ליפנות קודם סעודה. ב. אם אינו יודע שידי מחויבות בנטילה מקפיד לטמא אותם קודם שנוטל. ג. קודם הנטילה היה אומר 'הריני נוטל לשם אכילת פת'. ד. נזהר שיהיו ידיו יבשות בשעת הנטילה. ה. נוטל של ימין תחילה, והנטילה ג"פ רצופות על כל יד. ו. מקפיד ליטול בשפע של מים ומשאיר הברז פתוח בשעת הנטילה כדי לחזור ולמלא עוד מים בספל בין נטילה לנטילה. ז. אחר הנטילה משפשף ידיו ומגביהם עד כנגד הפנים ומברך ענט"י, ונזהר מלנגב עד גמר הברכה. ח. אם הנטילה בחדר א' והאכילה בחדר א', נוהג לברך ענט"י בחדר שיאכל, ולכן מיד אחר הנטילה הולך לחדר שיאכל שם, ואזי מגביה ידיו ומברך. ט. אם נפנה מקודם לצרכיו היה מברך ברכת 'אשר יצר' קודם 'המוציא'. י. אם נצרך ליפנות באמצע הסעודה, גם לגדולים, נוטל אח"כ בלא ברכה, ומקפיד לאכול תיכף אחר הנטילה מעט פת. יא. בברכת ענט"י תיבת 'במצותי' ה'ב' רפה.

הנהגות הברכה והבציעה; יב. תיבת 'המוציא' מלעיל. יג. נזהר שלא לבצוע הפת קודם סיום הברכה לגמרי. יד. אחר הברכה קודם האכילה מטביל הפת במלח ג"פ ונוטל גם מעט מלח בידו ומניח על הפת. טו. נזהר שלא לדבר עד אכילת כזית מהפת.

הנהגות הסעודה; טז. היה מקפיד שלא לשתות בתוך הסעודה בלא לפטור ממקום אחר. יז. היה מקפיד ללמוד איזה הלכה או שאר דברי תורה בכל סעודה [היה לו שו"ע קטן על שלחנו ובד"כ משם היה קורא איזה סעיפים]. ואם אירע ששכח וכבר נטל מים אחרונים היה סומך על ברכת המזון דחשיב כד"ת.

מים אחרונים וזימון; יח. הקפיד ליטול מים אחרונים מרביעית ומספל. יט. היה מברך על הכוס גם ביחיד, אלא שאינו מגביה הכוס בשעת הברכה ועומדת לפניו על השלחן. כ. היה מיקל לענין זה להחשיב קפה או קולה כחומר מדינה. כא. בדרך כלל גם כשהיה מזמן בשלושה היה מיקל לברך על חמר מדינה וממילא גם אז לא היה מגביה הכוס. כב. עפ"ר לא היה שותה הכוס של ברכה רק היה טועם ממנה משהו. כג. היה מקפיד למלא הכוס קודם נטילת מים אחרונים. כד. היה ממלא הכוס עד סמוך לשפתה ולא עד בכלל.

ברכת המזון; כה. נזהר לכסות הסכינים או להסירם בשעת ברכת המזון, זולת בשו"ט. כו. בברכת הזן היה אומר 'פותח את ידיך וכו'. כז. בברכת נודה לך 'בפי כל חי' הכף רפה כפי חוק יהו"א. כח. בברכת ירושלים 'רחם ה' בלא תיבת 'נא'. כט. בחתימה 'בונה ירושלים' ללא תיבת ברחמיו. ל. תיבת אמן על ברכת עצמו היה עונה בלחש גם כשמברך עם אחרים. לא. בברכת הטוב והמטיב היה אומר: 'הוא היטיב לנו', 'הוא מטיב לנו', 'הוא יטיב לנו'. לב. היה מקפיד לברך ברכה"מ במלבוש עליון. ויש עוד דברים הנוגעים לסעודות של ר"ח שבת ויו"ט ואכמ"ל יותר.

וכך בכל דבר ודבר וכל תנועה הכל היה איזה הלכה או הנהגה שבייר בעצמו ממקורות נאמנים בנגלה ובנסתר, כל תנועותיו קודש לה'.

ויבא שלם

השתקפות יפה של שלימות עבודתו הייתה בקיום המצוות, כשמצד אחד בירר וקיים כל ענייניה ע"פ הנגלה בדקדוק רב, ומצד שני כוון בה את כוונותיה ע"פ סוד.

ולפני הבאת דוגמאות לדבר יש להדגיש שהיה לרבינו כל מיני כללים מתי לכוון כוונות ע"פ סוד ומתי לא, ולא עמדנו על מכלול שיטתו בזה, שבילוי במים רבים ועקבותיו לא נודעו. ודוגמא לדבר היה יושב בליל הסדר ואוכל הכזיתים כאשר מצדו האחד שעון כדי שלא יעבור באכילתו את זמן אכילת פרס, ומצדו שני דפי כוונות ע"פ הנסתר שהיה מעיין בהם בשעת האכילה. או במצוות ד' מינים שהיה נוטל כמה אתרוגים מכמה זנים והיה מנענע פ"א כפי האר"י ומכוון הכוונות, ופ"א כפי השו"ע. וכן במצות תקיעת שופר שהיה מדקדק בהם מאד, והיה יוצא ידי הרבה שיטות, ומצד שני היה מכוון הכוונות בין סדר לסדר.

[ומידי דברי בזה נזכרתי במעשה ששמעתי; רבינו היה מכוון בשמונ"ע של מעריב של ר"ה, וע"כ היה מאריך בו הרבה. פעם אחד האריך מאד בשמונ"ע של ליל יו"כ, ושאלו איזה תלמיד האם זה בגלל הכוונות, ענה לו רבינו, לא, זה בגלל העוונות...].

יט. שפל ברך

הולך בצדי דרכים

כל מהותו היתה 'שפלות ברך', כבר תואר שהיה נראה והיה מתנהג כאדם רגיל לגמרי, לבוש בבגדים פשוטים חליפה קצרה כובע קצר שוליים [שהיה לו בזה גם עניין הלכתי שלא יהיה רחב טפח משום חשש אוהל בשבת], וזקן קצוץ [ואין איש היודע למה קיצץ בזקנו, ואין זה מטעמי קבלה וכמו שכפי הנשמע גער כמה פעמים באנשים שהעלו בפניו השערה כזו, ואמר להם שזה נגד דברי האר"י. ואולי א' מטעמיו היה כדי להראות אדם פשוט] ולא נשא בשום משרה.

ורבים מספרים שבאו למניין המפורסם של 'ר' שריה' כדי לראות הנהגות וכו' והיו מתאכזבים בחשבם שר' שריה לא הגיע היום משום מה, או שהיו מגיעים מוקדם וראו רק איש אחד עם זקן קצוץ יושב שם ומתפלל והיו שואלים אותו אם כאן זה המניין של ר' שריה...

מכל מלמדי השכלתי

לא היה בוש ללבו ולברר הלכות עם כל אדם שחשב שיוכל להיות לו תועלת ממנו, וזכורני שפעם אחד התחבט באיזה שאלה בהלכות ברכות ולא מצא מענה, ונתגלגל לידי עולן בהלכות ברכות עם מספר טלפון של המו"ל והתקשר למספר המופיע שם ושאל את ההוא את שאלתו אולי ימצא תשובה.

וכן כשהיה מוציא ספריו, אחר העיון בסוגיא היה מעיין בספרי מחברים צעירים אולי יש סברות או מקרים וכו' שלא נתן דעתו עליהם, וכשראה שם דברים שדעתו מסכמת עליהם ובפרט כשהיה רואה באיזה ספר מהנ"ל איסוף כל השיטות בצורה שהסכים עמה, היה יכול לכתוב בספרו הדין, וכמקור היה מציין רק למחבר ההוא, ולא היה אכפת לו שיחשבו עליו אלו שאינם מכירים אותו שהוא איזה מלקט פשוט.

וסיפר צעיר אחד מהמנחמים בשבעה: שמעתי שמעו של ר' שריה ורציתי לראות הנהגותיו, באתי לב"ב ובקשתי לאכול על שלחנו בשב"ק והסכים הרב. היתה לי השגה על הנהגה אחת שראיתי אצלו, ואחר שאמרתי לו השגתי וטעמה, אמר לי ר' שריה אתה צודק, מעתה אני משנה הנהגה זו.

תמיד היה מדבר לאנשים בכבוד ובנימוס, כשהיה פונה לאנשים [אף צעירים ממנו בעשרות שנים] היתה פנייתו 'הרב פלוני... אתם'... וכך היה גם בדברו אל משמשיו. וכמדומה שאף היה מעיר לסובביו אם שמע שקראו לאיזה מישהו סתם כך בשמו.

כ. הכנות ליום המיתה

למעשה כל חייו של רבינו היו כהכנה ליום המוות, וראה מש"כ בכמה מקומות צורת עבודת ה' שיחשוב האדם בליבו שיום זה הוא היום האחרון ולילה זה הוא הלילה האחרון ואז יעבוד בכל כוחו את בוראו. גם קיום השוית בכל המצבים כנזכר לעיל שאפי' תוך כדי שינה זכה לקיים ד"ז, הרי היא הכנה רבא ליום המיתה, למות תוך כדי דיבוק בו יתברך.

'חטאתי' לנגדי תמיד

אבל בשנתיים האחרונות כשהלכו כוחותיו ועזבוהו, הלך והתחזק בעבודתו זו ביתר שאת וביתר עוז, על אף שהמדדים הרפואיים כלל לא הראו שהגיע זמנו, מ"מ הוא חשש שבא המוות בחלוניו.

ומדי כותבי זאת נזכרתי באיזה מעשה שאולי יש בו כדי ללמד על התנהגות רבינו בשנתיים האחרונות לחייו; באיזה מחברת כתב רבינו הנהגות מגדולי ירושלים, והביא שם מעשה מהגאון המקובל רא"ש מהרי"ל זצ"ל, שביום פטירתו חזר מביה"כ ואמר לאשתו שתכין ארוחת בוקר ואחר שיאכלו תלך לקרוא לראש החברה קדישא ולשאר אנשי ח"ק שיבאו, כי הוא מרגיש שאיננו רצוי כבר לפנינו ית"ש מכיון שהוצרך הבוקר בתפילה לפשוט התפילין כמה פעמים ללכת לעשות צרכיו באמצע התפילה, ומזה הבין כי הוא לא רצוי יותר לפנינו ית"ש, כי עד הנה לא הסכין לזה אף פעם, וכך היה שבאותו יום באו אנשי הח"ק ויצאה נשמתו טהורה לחי העוה"ב. ע"כ. ואמנם אין למדים הלכה ממעשה, וגם ודאי שאין הדברים אמורים לכל אדם, אבל אולי נוכל ללמוד מזה שיש איזה אנשים שתפקידם בזה העולם לעבוד את ה' בצורה הכי נעלית והכי גבוהה מנערוותם ועד זיבולא בתרייתא, יום ולילה לא ישבותו. ואולי כן הרגיש רבינו בעצמו, וע"כ משהחלה זקנותו להשפיע על עבודתו המעשית חש שהגיע זמנו.

ובהקשר זה מן הענין לספר שהיתה איזה תקופה שסבל על רגליו ונאלץ להיות הרבה במיטה, וכמדומה שלא יכל לרדת לביה"כ להתפלל ושאר הפרעות לעבודתו, ודבר זה העציב את רוחו. ובאו לבקרו כמה ממקורביו והחלו לשיר לפניו 'כי אורך ימים ושנות חיים' וכו', אמר להם הס"ק, איזה חיים אלו, אני יהודי שעושה הכל 'לכתחילה'. כביכול כאומר כאלו חיים, שאין באפשרותי לעשות בהם הכל לכתחילה, אין בהם חפץ.

עכ"פ כאמור רבינו חש שהגיע עתו, וכל פעם שהיה נחלש באופן מיוחד, לא איבד עשתנותיו ומיד כשהיה מתאושש קמעה היה מתוודה ומתחטא לפי קונו. ועשרות פעמים ראו בני ביתו מעמד זה איך שהיה מתחיל סדר תפילות וידיים על 'חטאיו הרבים' והיה אומר הכל כהרגלו במתיקות מילה במילה כמונה מעות, 'יה"ר מלפניך וכו' שתשלח לי רפואה שלימה, ואם אמות תהיה מיתתי כפרתי. אנה ה' או"א אבותינו תבוא לפניך' וכו' ואז היה מכה באגרופו על ליבו במתון מילה במילה: א-ש-מ-נ-ו ב-ג-ד-ו ו-ג-ל-נ-ו וכו'.

חטוף ואכול

כמה פעמים כשהיה חושש שתיכף מגיע עתו היה 'חוטף' מצוות. פעם אחת כשהיה חלש תיכף כשהגיע זמן מנחה אמר רבינו 'צריך לחטוף' וביקש שייבאו לו את התפילין כשיטת השימושא רבא שאותם היה מניח בשעת מנחה ומיד החל להתפלל. וכן היה בשבוע האחרון לחייו שכבר ביום שני התאמץ לגמור את קריאת השניים מקרא של פרשת מטות מסעי, וביום שישי שהיה יומו האחרון החל את תפילת שחרית מוקדם יותר מהרגלו, ותיכף אחר התפילה ביקש להניח את כל סוגי זוגות התפילין שבד"כ היה מניחם לאורך כל היום.

פחד ה' והדר גאונו

פעם אחת שמענו מכיוון חדרו שנותן קולו בבכייה גדולה, מיד החשנו פעמינו לשם וראינו ושמענו שיושב לבדו בחדרו ובוכה בקול גדול ובדמעות שליש תוך כדי שאומר בע"פ את מאמר הגמ' (ברכות כח ע"ב) בפטירת ריב"ז 'אילו לפני מלך בשר ודם וכו' ועכשיו שמולכים אותי לפני מ"ה הקב"ה וכו' ולא עוד אלא אלא שיש לפני שני דרכים אחת של גן עדן ואחת של גיהנם ואיני יודע באיזה דרך מולכים אותי ולא אבכה'. והמשיך, ואם כך בריב"ז מה אני יאמר, והמשיך לבכות בסערת רגשות, ועמדנו משתוממים מהמחזה הנורא הזה.

על זאת יתפלל כל חסיד

וכן היה מתפלל הרבה שכשתגיע שעתו להסתלק מן העולם יהיה זה בביתו, ויהיה זה בפתע פתאום בלא יסורים. וגם מזה נוכל ללמוד על היותו חסיד במעשיו ועל מוכנותו ליום זה, שמחמת שכל ימיו היו בדקדוק וכל ימיו היה בתשובה וידיים היה מוכן ליום המוות, והיה יכול לבקש למות בפתע.

וכל זה עמד לו למות מות קדושים וטהורים, בליל שבת קודש שייקר אותה בכל מיני יקור וקדושה, והוא יושב על כיסא ממלכתו בתוך בית המקדש מעט שבנה בעשר אצבעותיו – הלא הוא חדר לימודו ותפילתו, החדר שבו הפיץ תורה לאלפים, ופיו ממלל קטעי שבח ותפילה לקוב"ה, תוך כדי שנשמתו עולה בסערה השמימה. וזכה שנתקיימה בו התפילה שאנו מתפללים בתפילה זכה 'ולא תטרף עלינו את השעה עד שנשוב אילך בלב שלם. ונהיה כל ימינו בתשובה ומעשים טובים עד סוף רגע האחרון אשר יהיה לרצון לפניך לאסוף את נשמותינו אילך, אז יהיו כל מחשבותינו דבוקים בך, ואז תצא נשמתנו בקדושה ובטהרה'. [ותיאור מרטיט של הלילה האחרון לחייו, תוכל למצוא מע"ג קובץ זה על הל' ראש השנה, מאת אחי הג"ר בצלאל שליט"א, שהיה לצידו באשכבתיה דרבי].

כא. וימת רבי שריה זקן ושבע ימים

והנה לא בא זה המאמר להספידו אלא לתאר מקצת דרכיו, ולכן מן הראוי לסיים בחסדי ה' יתברך על רבינו ולהבחיל"ח עלינו – כל כלל ישראל.

הנה יש להתבונן במה שקבעו בתוך תפילתנו הכתוב בתהילים (ע"א ט) 'אל תשליכני לעת זקנה ככלות כוחי אל תעזבני'. משמע לכאן ממה שאנו מתפללים כן, שלא ימלט אדם ממצאות הזקנה ומכלות כוחו [א"כ מת צעיר ר"ל ל"ע] רק מבקשים אנו שלא יעזבנו אז ה'. ויש להתבונן עוד הכפילות ב'לעת זקנה' ו'ככלות כוחנו', וכן ב'אל תשליכנו' ואל תעזבנו'.

ואולי י"ל ש'אל תשליכנו לעת זקנה' קאי שלא ישליכנו מלפניו ברוחניות והיינו שנוכל לעבדו גם לעת הזקנה, וכמאמר חז"ל בברכות (ה ע"ב) לגבי יסורין של אהבה שפליגי בה ר"י בר אידי ור"א בר חנינא, חד אמר שיסורין של אהבה הם כל שאין בהם ביטול תורה וחד אמר כל שאין בהם ביטול תפילה.

וע"ז אנו מבקשים שגם לעת היסורין של הזקנה שיהיו אלו יסורין של אהבה שנוכל להמשיך לעבדו, שאל"כ אין לך השלכה גדולה מזו ר"ל. וככלות כוחנו אל תעזבנו קאי על הגשמיות שגם בעת שכוחנו כלה ותש לא יעזבנו ויתמוך בנו להחזיקנו ולמעט יסורינו.

אל תשליכני לעת זקנה

ואכן זכה רבינו לכל הנ"ל, שהאריך ימים ושנים, וכל ימיו שוים היו לטובה לעבודת ה', ואף שלא נמלט ממצייאות הזקנה, מ"מ לא השליכו ה' וזכה לעובדו עד הרגע האחרון ממש [נפעם אחת בסוף ימיו הרגיש לא טוב ואמר בפניי שכנראה היום הוא יומו האחרון, ואנוכי נרעשתי ונפחדתי, אמר לי רבינו בזה"ל 'הייתי פה, היה טוב, עכשיו זהו'. אשרי ילוד אישה שיכול להעיד ע"ע ש'היה טוב'..]. ויצא נשמתו במיתת נשיקה על כיסא מלכותו שבחדר לימודו.

ככלות כוחי אל תעזבני

וכן בתוך הימים האלו שכלו כוחותיו ראו כי לא עזבו ה', שהיה צלול לגמרי, ובפרט שבאופן יחסי היו יסורי הזקנה שלו מועטים, וכמה פעמים הזכיר לטובה שעל אף חולשתו וכו' לפחות כאבים אין לו, והלא אין לשער גודל החסד למות מזקנה וללא כאבים וללא טיפולים בבתי חולים וכו' [ובסוף ימיו היה זמן מסויים שהיו לו כאבים, ובצילום שנעשה לו ראו שיש לו שברים בצלעות, ואמרו הרופאים שבגילו אין למכה זו רפואה, וע"פ דרך הטבע היה אמור לסבול כאבים עד סוף ימיו, אך ראו זה פלא שתוך זמן קצר נעלמו מכאוביו כלא היו].

כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים

וחשוב מאד לספר דברים אלו, וכן את חסדי ה' עליו שמילדותו ועד אחרית ימיו לא סבל רבינו משום מחלה או בעיה רפואית משמעותית בניגוד לרוב הזקנים [מלבד מחלתו הקצרה האחרונה אשר בה יצאה נשמתו, שגם היא היתה ללא כאבים], למען ידעו מקצה העולם ועד קצהו שהתקיימו בו כפשוטו הברכות המובטחות לנו מפי התורה"ק וחז"ל לגבי כמה וכמה מצוות שהמקיימן זוכה לאריכות ימים ושנים, ורבינו היה מיוחד בהן מאד; לימוד התורה [ע"י שבת ס"ג ע"א ורש"י שם ד"ה למיימינין, וקיימם רבינו כפשוטו], שמירת הלשון, קיום מצוות תפילין, הארכה וכוונה בתכלית הדקדוק ב'אחד' [ע"י קונטרס 'והוא באחד' שלו הנדפס במוריה תשע"ט] וכיבוד אב ואם. וכאמור זכה לאריכות ימים ושנים בכמות ובאיכות, 'כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים'.

פירותיך מתוקים

זכה להשאיר אחריו ברכה עשרות חיבורים בכל חלקי התורה. להעמיד זרעו לתפארה ומאות ואלפי תלמידים, ואלפים רבים שהתחזקו מחמתו בהרבה עניינים. ואין לך יום שאין תורתו ומעשיו עושים פירות ופירי פירות.

וצלך נאה

ואף אנו זכינו שהוריד ה' בדורנו המך, אדם גדול עצום ורב שכזה, וכמו שאמר החזו"א לגר"ע ינובסקי זצ"ל חותנו של רבינו [כשבא לברר אצלו אדותיו עבור בתו הרבנית ע"ה], 'שריה הוא נשמה גבוהה שהתגלגלה אלינו מדורות קודמים', וזיכנו ה' לחסות בצילו ולהינות מאורו והודו בכל חלקי התורה והעבודה. וע"כ עלינו להשתדל שלא לכפור בטובתו של מקום, ולאמץ מדרכיו, וכפי שהיה אומר רבינו 'כל אחד כפי ערכו'.

במהרה יבוא משיח צדקנו ויבנה בית מקדשנו ויקומו לתחייה מתינו אנס"ו